

Dzieje oleckiego zamku. Zamek i jego legendy

Olecko 2022

Projekt „15 sekund historii oczami młodzieży. Zamki, koszary i legendy”
jest współfinansowany przez Unię Europejską
w ramach Programu Współpracy Transgranicznej Polska-Rosja 2014-2020

This publication was produced with the financial support of the European Union,
under the Poland-Russia Cross-border Cooperation Programme 2014-2020

Niniejsza publikacja została opracowana przy wsparciu finansowym Unii Europejskiej w ramach Programu Współpracy Transgranicznej Polska-Rosja 2014-2020. Wyłącznie odpowiedzialność za treść niniejszej publikacji ponosi Powiat Olecki i w żadnym wypadku nie może ona być uważana za odzwierciedlającą oficjalne stanowisko Unii Europejskiej, Instytucji Zarządzającej lub Wspólnego Sekretariatu Technicznego Programu Współpracy Transgranicznej Polska-Rosja 2014-2020

This publication has been produced with the financial assistance of the European Union, under the Poland-Russia Cross-border Cooperation Program 2014-2020. The contents of this publication are the sole responsibility of Olecko District and under no circumstances can be regarded as reflecting the position of the European Union, the Managing Authority of the Joint Technical Secretariat of the Poland-Russia CBC Program 2014-2020

SPIS TREŚCI

1. **Wstęp**
2. **Dzieje oleckiego zamku do 1945:** autor opracowania Józef Kunicki
3. **Dzieje oleckiego zamku po 1945:** autor opracowania dr Marek Góryński

4. Legendy i historie

- Pradzieje Mazur
- Tajemnica jeziora Oleckie Wielkie: spisała Hannelore Muraczewska
- Zamek olecki
- Tunel pod jeziorem
- Staw powstały przy karczowaniu
- Panna wodna z oleckiego jeziora
- Skarby na dnie jeziora
- Biała Dama i Hohenzollernowie: Ewa Kozłowska
- Legenda o Białej Damie na Zamku: autorzy: Piotr Bartosiński, Monika Dziobkowska, Artur Prokop.
- Jak to Białej sprzedano zegar z zamku w Marggrabowej: Ewa Kozłowska.

5. Ciekawostki z zamku

- Starostowie Oleccy
- Notgeld na ziemi oleckiej
- Zamkowa – domy starostwa
- Pocztówki z zamku

6. Zamek inaczej

7. Słów kilka o projekcie

8. *****

9. History of the Castle in Olecko. The Castle and its legends

10. История Олецкого замка. Замок и его легенды

WSTĘP

W ramach Programu Współpracy Transgranicznej Polska-Rosja 2014-2020 w latach 2019-2022 realizowano projekt pt: „15 sekund historii oczami młodzieży. Zamki, koszary i legendy”. Jego autorami byli nauczyciele Zespołu Szkół Technicznych w Olecku, zaś formalnie był realizowany przez Powiat Olecki, Zespół Szkół Technicznych i Oleckie Stowarzyszenie Aktywnych „Zamek” we współpracy z Kolegium Inżynierii Środowiska w Gusiewie, filii w Oziersku (Darkehmen) w Obwodzie Kaliningradzkim.

Niniejsza publikacja opisująca dzieje historyczne i legendarne zamku oleckiego jest jednym z rezultatów ww. projektu.

***

Mówiąc: „zamek olecki”, mamy najczęściej na myśli obecny budynek neogotycki z końca XIX w. Znacznie rzadziej słowa te kojarzą się z drewnianym zameczkiem myśliwskim sięgającym czasów Zakonu Krzyżackiego, czy murowanym obiektem - siedzibą starosty z okresu lennych Prus Książęcych. Najokazalszy obiekt wzniesiono tu w połowie XVII w., ale uległ on zniszczeniu w czasie potopu szwedzkiego. Jego ocalała część z trzema wieżami, które stały się symbolem Marggrabowej, popadła w ruinę na początku XIX w. Wiek

XIX to czas mody na unowocześnianie miast i rozbieranie tego, co stare, aby wznieść nowe, lepsze obiekty. (przypis 1. W publikacji używana jest nazwa Marggrabowa nawiązująca do początków założenia miasta w 1560 roku i widniejąca w akcie lokacyjnym miasta. Analogicznie, zgodnie z historią miasta, od 1928 r. pojawia się nazwa Treuburg, a od 1945 r. Olecko. Zamek i wzgórze zamkowe noszą nazwę Oletzko.) Moda ta przypieczętowała los malowniczych ruin starego zamku, na miejscu których wzniesiono istniejący do dnia dzisiejszego obiekt.

W tym właśnie budynku przy Placu Zamkowym w Olecku ma swoją siedzibę Zespół Szkół Technicznych. W 2007 roku przy szkole powstało Oleckie Stowarzyszenie Aktywnych „Zamek” działające na rzecz kultury, oświaty, sportu i rekreacji. Stowarzyszenie prowadzi działania związane z ochroną dziedzictwa kulturowego, tożsamości regionalnej i kultury współczesnej, a także wspiera wszechstronny rozwój młodzieży ZST i nauczycieli oraz społeczność lokalną w zakresie kształcenia, wychowania, edukacji pozaformalnej, poradnictwa zawodowego, rozwoju zainteresowań i zagospodarowania czasu wolnego, wyrównywania szans edukacyjnych, aktywizacji społecznej i obywatelskiej. Siedzibą Stowarzyszenia jest III kondygnacja oleckiego zamku, gdzie utworzone zostało muzeum historyczno-regionalne (przedmioty gospodarstwa domowego z przełomu XIX i XX wieku z terenu Mazur i pogranicza Suwalszczyzny; pozostałości po armiach walczących na tym terenie) oraz punkt widokowy i galeria - na zamkowej wieży. Jednym z ciekawszych eksponatów jest Kamień Plebiscytowy – pamiątkowy pomnik z 1928 roku upamiętniający Plebiscyt na Mazurach w 1920 r.

Rysunek 1. Rysunek Waldemara Rukścia :Gdzie postawić ? Zróbmy plebiscyt.

Przez wszystkie lata funkcjonowania, Stowarzyszenie zorganizowało i opracowało wiele wystaw numizmatycznych (przy współpracy z Polskim Towarzystwem Numizmatycznym w Ełku i Suwałkach oraz Muzeum Okręgowym w Suwałkach) korzystając ze zbiorów prywatnych, m.in.: *Pieniądz na ziemi oleckiej* (w ramach 450-lecia miasta); *Złoto Bizancjum*; *To nie Fenicjanie wynaleźli pieniądze*; *4000 lat mennictwa chińskiego*; *Monety Zakonu Krzyżackiego i Państwa Pruskiego*.

Zaaranżowano również liczne wystawy historyczne, np.: *Powrót do przeszłości. Historia zamku, szkoły, miasta*; *Poczta, pocztówka, fotografia - Olecko wczoraj i dziś*; *Powiat olecki w dokumentach 1945-1946*; *Solidarność i stan wojenny na ziemi oleckiej*. Przygotowano również wiele spotkań z historią *Oblicza Mazur: Ewangelicy*; *Oblicza Mazur: Staroobrzędowcy*; *Piramida w Rapie* oraz wydarzeń artystycznych - *Wilno w fotografii Jana Bułhaka* (ze zbiorów Wspólnoty Mazurskiej w Giżycku); *Proust odnaleziony* - wystawa fotografii Ewy Kozłowskiej. Stowarzyszenie organizuje również imprezy cykliczne: *Zamkowe Biegi z Klio* w ramach Europejskich Dni Dziedzictwa na Warmii i Mazurach (wrzesień) oraz *Noc Muzeów* (maj).

W 2014 roku OSA „Zamek” reprezentowane przez ówczesnych prezesów - Jarosława Wierzbińskiego i Małgorzatę Kozłowską podpisało umowę partnerską ze Związkiem Treuburczyków w Oppladen (reprezentowanym przez Ingrid Meyer-Huwe i Gabriele Janssen), który zrzesza przedwojennych mieszkańców Olecka i ich potomków.

Rysunek 2 Rysunek Waldemara Rukścia, Duch

Do współpracy przy niniejszej publikacji zaproszono oleckich pasjonatów historii, dla których budynek oleckiego zamku czy miejsce, w którym się znajduje, nie jest obojętne. Książka zawiera teksty,

materiał ikonograficzny, mapy, fotografie, opracowania historyczne następujących osób: **Zdzisława Bereśniewicza** (numizmatyk, historyk-pasjonat, kolekcjoner i miłośnik ziemi oleckiej), dra **Marka Góryńskiego** (historyk, specjalista historii wojskowości, były dyrektor ZST w Olecku), **Piotra Jasiukiewicza** (projektant, białostoczanin, przygodę z Oleckiem „na poważnie” zaczął zimą 2003/2004 po przeprowadzce w rodzinne strony Żony; absolwent Politechniki Białostockiej, który stara się łączyć pasję i zainteresowania z pracą zawodową), **Ewy Kozłowskiej** (fotografka, poetka, tłumaczka języka francuskiego, autorka książek: *Krótkie historie i Olecko 1945 2018*, realizatorka wielu projektów, artykułów i wystaw fotograficznych w kraju i na świecie, stała bywalczyni paryskiego „Salonu Jesiennego”), **Józefa Kunickiego** (geograf, pasjonat krajoznawstwa, historii i architektury regionu, założyciel licznych oleckich portali internetowych, autor wielu opracowań historii regionu), **Marka Nowickiego** (pasjonat historii Olecka, numizmatyk, filatelista, kolekcjoner starych pocztówek, prezes Polskiego Stowarzyszenia Numizmatycznego Oddział Suwałki Koło w Elku), **Waldemara Rukścia** (rysownik, satyryk, członek i założyciel Stowarzyszenia Polskich Artystów Karykatury).

Wszystkim w imieniu Stowarzyszenia OSA „Zamek” serdecznie dziękuję.

Katarzyna Małgorzata Kaczor
Prezes Oleckiego Stowarzyszenia
Aktywnych „Zamek”

Rysunek 3 Rysunek Waldemara Rukścia, Spokojnie to tylko wystawa monet.

DZIEJE OLECKIEGO ZAMKU DO 1945 ROKU

Plac Zamkowy

W granicznej puszczy, zwanej Wielką Puszczą (Grosse Wildnis), w miejscu, gdzie rzeka Lega wypływa z Jeziora Oleckie Wielkie, znajduje się otoczone wodami wzniesienie. W tym dogodnym do obrony miejscu prawdopodobnie było grodzisko Jaćwingów. (przypis 1. Jaćwingowie to wymarły lud bałtyjski zaliczany do plemion pruskich. Zamieszkiwali tzw. Jaćwież (Sudowię), obszar położony między Biebrzą na południu, Niemnem na wschodzie i północy, od zachodu ograniczony środkowym biegiem Szeszupy i terenami na wschód od jezior Śniardwy i Mamry. Jaćwingowie przybyli wraz z innymi plemionami Bałtów znad Środkowego Dniepru, Prypeci i Protawy ok. VI w.)

Pozostałości grodziska zaznaczone zostały na XVIII wiecznej mapie jako Alte Burganlage.

Mapa 1. Na planie miasta Olecka z XVIII wieku, w książce Christiana Grigata "Die Geschichte des Kreises Treuburg", zaznaczono zabudowania, zarys umocnień ziemnych, miejsce po starym grodzisku (alte Burganlage) oraz folwark książęcy.

Po opanowaniu tych ziem w XIII wieku przez Zakon Krzyżacki, przez długie lata były to tereny bezludne i dzikie, aż do początku XVI

wieku. Nic więc dziwnego, że w swojej kronice Piotr z Dusburga, napisał:
“Et sic terra Sudove usque in praesentem diem remanet desolata” („I tak oto ziemia jaćwieska do dziś pozostaje bezludna”).

(przypis 2. Petrus von Dusburg – żyjący na przełomie XIII i XIV wieku kronikarz zakonu krzyżackiego, autor kroniki *Chroniconterrae Prussiae* (1326) opisującej dzieje zakonu krzyżackiego od założenia do czasów współczesnych autorowi. Dr Krzysztof Kwiatkowski w artykule *„Pochód przez wielką dzicz...”* przedstawia temat następująco: *Oto jak wyglądała przykładowa droga z dzisiejszego Giżycka (wówczas Lötzen) do Merezca (Merkine) nad Niemnem (ok. 200 km), którą pokonywano w tydzień. Pierwszego dnia należało przebyć 4 mile (1 mila = 6780 m) z krzyżackiej strażnicy w Lötzen do Widminnen (Wydminy), drugiego 3 mile do Litigalnosee (jez. Litygajno), a trzeciego 2 mile do Biergsee. Dopiero tu znajdował się pierwszy zapas siana dla koni. W ciągu czwartej doby pokonywano odcinek 2 mil do rzeki Jarke (Jarka), by w piątym dniu dotrzeć do Lixdunen (4 mile), gdzie znajdował się drugi skład siana. Szóstego dnia maszerowano 3 mile do Assern (Jeziory), w siódmym również 3 mile do rejonu Seynyn (Sejny), gdzie stała ostatnia stacja z paszą. Stąd pozostawał już tylko długi skok przez leśną głuszę do Merezca (8 mil).),*

Puszcza była wyludniona, ale zapuszczali się do niej myśliwi, rybacy, smolarze i bartnicy, którzy potrafili ciągnąćkorzyści z jej obfitych zasobów. Pod koniec XIV wieku z zamku leckiego (giżyckiego) prowadziła na Litwę przez obszar dzisiejszego powiatu oleckiego jedna z dróg. Teren między jeziorem Bierk było miejscem magazynowania żywności na drogę powrotną, określono jako „górzysty”, co niewątpliwie musiało oznaczać Szeskie Wzgórza w północnej części powiatu oleckiego. (Przypis 3. Jezioro Birek (Biergsee) – zbiornikwodny na północ od wsi Mazury (mocno zarastający)., które obok Lixdunen (przypis 4. Lixdunen – nazwa nieistniejącej już miejscowości na południowych terenach pojaćwieskich, położona prawdopodobnie w okolicach Suwałk (Wiśniewski J., *Dzieje osadnictwa od XV do XVIII wieku*).

Jedno odgałęzienie tej drogi w kierunku wschodnim przebiegało pomiędzy Małym i Wielkim Jeziorem Oleckim. Ten szlak komunikacyjny odgrywał także później ważną rolę, ponieważ łączył miasta polskie z portami bałtyckimi, a miejsce, w którym ta droga handlowa przecinała Legę między oleckimi jeziorami, miało stać się siedzibą pierwszego miasta założonego w przygranicznej strefie puszczy - Marggrabowej. W tym czasie w puszczy przy wschodnim brzegu Jeziora Oleckie Wielkie zbudowano domek myśliwski (Jagdbude) o nazwie Bude Oletzky. Tę niewielką budowlę wykonano z drewna, prawdopodobnie wyposażona była w murowaną piwnicę - jak to miało miejsce nad jeziorem Łażno (Przypis 5. Jezioro Łażno (Haschner See) – jezioro położone w Puszczy Boreckiej, na zachód od Olecka). Zachowane ślady w terenie pozwalają dzisiaj zlokalizować to miejsce w Możnych. Do początku XX wieku tutejsza ludność wzmiankowane wzgórze nazywała Góra Zamkowa i Dworczyńska.

Zdjęcie nr 1 Przypuszczalne ślady po lokalizacji domku myśliwskiego nad jeziorem Oleckie Wielkie. Numeryczny model terenu WMTSProjekt ISOK.<http://mapy.geoportal.gov.pl>

Według doniesień kronikarskich we wrześniu 1544 r. książę Albrecht Hohenzollern (Markgraf Albrecht der Ältere von Brandenburg (1490 - 1568) udał się w podróż po wschodnich peryferiach księstwa w celu kontroli przebiegu osadnictwa w nadgranicznym terenie. Być może wtedy właśnie, gdy zatrzymał się w domku myśliwskim nad Jeziorem Oleckim Wielkim i podziwiał malowniczą okolicę, zrodził się w jego umyśle plan założenia w tym miejscu miasta. W czasie, kiedy książę Albrecht odwiedzał te tereny, starostami książęcymi, sprawującymi bezpośredni nadzór nad zasiedleniem owej puszczy straduńskiej byli: Kaspar

von Aulack (1529 r.), Michał von Eysack (od 1545 do 1550 r.) i Krzysztof von Glaubitz (od 1550 r.).

Szkic 1. „Bude Oletzky” na przedlokacyjnym szkicu terenu pod przyszłe miasto (ok. X 1559 r.), w: Berlin–Dahlem, Geheimes Staatsarchiv Preussischer Kulturbesitz, Etats–Ministerium EM 103g H.A. Olecko (Grenzsachen 1533–1608), 434.

Według historyka Hennenbergera założenie Olecka łączy się ze spotkaniem w domku myśliwskim króla polskiego Zygmunta Augusta i jego lennika - księcia Albrechta (matka Albrechta – Zofia Jagiellonka była siostrą Zygmunta I Starego, ojca Zygmunta Augusta). Na pamiątkę spotkania władcy postanowili założyć po obu stronach granicy dwa miasta. To po stronie litewskiej nazwane zostało od imienia króla Augustowem, drugie zaś, po stronie pruskiej nazwane zostało od margrabiowskiego tytułu Albrechta z dodanym polskim sufiksem - Marggrabowa. (przypis 6. Caspar Hennenberger (1529-1600) niemiecki luterański pastor, historyk kartograf. Dzięki licznym podróżom inwentaryzacyjno-pomiarowym w Prusach wydał w roku 1576 w Królewcu mapę drzeworytniczą Prussia, która służyła jak wzór kartografom aż do połowy XVIII wieku. Stworzył również dwie kroniki: *Kurtze und wahrhaftige Beschreibung des Landes zu Preußen (1584)* oraz *Erclerung der preußischen größeren Landtafel oder Mappen (1595)*. (Przypis 7. Istnieje kilka teorii na temat pochodzenia nazwy Olecko. Według R. Dembego: "Olecko" należy do kategorii nazw topograficznych. Jego rdzeń zawarty jest w nazwie jeziora oleckiego i rzeki Legi, która poświadczona została w dokumentach z XIII wieku jako "Oleg" (potem Lega, Leczka, niem. Leegenflies). Ma ona starą podstawę słowotwórczą, wywodzącą się z bazy praindoeuropejskiej. Stare pierwiastki praindoeuropejskie "-el", "ol-" z różnymi formantami oznaczającymi wodę stały się ogólnoeuropejskim tworzywem hydronimicznym (Oława, Elza, Alontas). Od nazwy rzeki wzięła się z pewnością nazwa jeziora "Oleck" i wreszcie - nazwa zamku myśliwskiego i folwarku położonego nad jeziorem. Utworzona została ona przy pomocy przyrostka "-sko", który często formował w języku polskim nazwy miejscowości pochodzące od rzek (np. Biała - Bielsko). Etymologii "Olecka" należy zatem doszukiwać się w nazwie rzeki Legi, gdyż posiada ono tzw. nazwę przeniesioną. (Demby R., *Olecko. Czasy, ludzie, zdarzenia*).

Jan Karol Sembrzycki w swej pracy z 1889 r. *Przyczynki do charakterystyki Mazurów pruskich* przytacza mazurskie podanie: *Dawno, dawno temu książę Albrecht brał udział w polowaniu w tutejszych niezmiernych lasach. Puścił się w pogoń za okazałym jeleniem, ten jednak zranił łowcę. Osamotniony w puszczy książę znalazł pomoc i schronienie w chacie pustelnika. Na pamiątkę szczęśliwego ocalenia władca zdecydował się założyć miasto, a w kościele zawisał kunsztowny żyrandol w kształcie głowy jelenia – szesnastaka (poroże z ośmioma odnogami na każdej z tyk), zwany także w tradycji XVII-XVIII wieku meluzyną. Miejsce książęcego schronienia w pustelniczej chacie jeszcze w XIX wieku miała wskazywać stara czereśnia. Faktycznie w kościele w Marggrabowej jeszcze w końcu XVIII wieku wisiał wspaniały świecznik przedstawiający głowę jelenia, ale ile miał on wspólnego z legendą, nie wiadomo. (Przypis 8. Jan Karol Sembrzycki (1856 Marggrabowa-1919 Kłajpeda) - mazurski działacz narodowy i oświatowy, redaktor tygodnika Mazur, wydawca, folklorysta, historyk regionalny. W poszukiwaniu tożsamości narodowej Mazurów łączył pierwiastki polskie i niemieckie, w różnych etapach swojego życia pozostając bliższym kulturze to polskiej, to niemieckiej. Z zawodu był aptekarzem.)*

Pierwsza wzmianka o planie założenia nowego miasta w starostwie straduńskim znajduje się w memoriale z **7 października 1559 r.** zatytułowanym *Memorial des Heinrich Croszel i Christoff Szafstedt.*

Croszel był pracownikiem starostwa w Kłajpedzie (Memel), zaś Szafsted starostwa w Tapiau (Gwardiejsk w Obwodzie Kaliningradzkim). Obaj otrzymali polecenie udania się razem z mierniczymi w okolice Stradun w celu dokonania różnych pomiarów i dokładnego przeprowadzenia badań terenowych. Mieli oni sprawdzić możliwości kolonizacyjne tej części puszczy w starostwie straduńskim i wymierzyć teren pod przyszłe miasto. Wybrano miejsce położone nad Jeziorem Oleckim Wielkim. Na wykonanych przez nich szkicach (przechowywanych w bibliotece w Berlinie) widoczny jest zarys jeziora i miejsce, gdzie ma być miasto (Przypis 9. Czygan S., *Errinerung an die Stadgruendung, "Treuburger Heimatbrief"*, Nr 40 (Winter 2000) Tutlies A., *Heiteres und Ernstes aus Oletzko: ein Landkreis in Ostpreussen*, Norderstedt: Books on Demand Gmbh, 2007. W dokumentach istnieje wiele form pisowni tego nazwiska: Wojnowski, Woynowski, Wojdowski, Woydowski, Dowidofsky. Był szlachcicem pochodzącym z Mazowsza, zachęconym możliwościami, jakie niosła lokacja Marggrabowej. (Bogdan D. w: „Dzieje Olecka”).

W przeciwieństwie do innych miasteczek, które rozwinęły się z wcześniejszych osad wiejskich, Olecko założone zostało w 1560 roku w puszczy na tzw. „surowym korzeniu”, czyli budowane było od podstaw na wykarczowanym terenie. Na nowe miasto przeznaczono 100 włók (1 włóka chełmińska = ok. 16,8 ha), a 40 włók na folwark książęcy. Pierwszym sołtysem – zasadźcą został Adam Wojdowski, a burmistrzem Stanisław Milewski (Stanislaus Milewski/ Stentzel Mileffski).

Do 1560 r. starosta książęcy urzędował w Stradunach. W 1564 r. starostwo zostało formalnie przeniesione do nowo lokowanego miasta Marggrabowej - zamku Oletzko. Zamek straduński był jednak jeszcze długo wykorzystywany przez starostę, którego tytułowano przemiennie starostą oleckim lub straduńskim.

W 1578 r. okręg administracyjny wokół Marggrabowej otrzymał nazwę „Oletzko”.

Radca kamery książęcej Kaspar von Nostitz (1500-1588) wspominał w opisie gospodarki poszczególnych starostw w *Haushaltungsbuch des Furstentums Preussen* z 1578 r., że nad Jeziorem Oleckie Wielkie rozpoczęto budowę książęcego folwarku, na który jeszcze przed lokacją miasta wybrano najlepsze tereny w okolicy. A ponieważ przynoszące duże zyski prawo przemiału zboża stanowiło regale panującego, nie dziwi fakt, że szybko na wolniźnie zamkowej wybudowany został młyn. Znajdował się on po tej samej stronie rzeki, co zamek.

Zdjęcie nr 2. Fragment tekstu „Oletzko, budy myśliwskie, folwark i siedziba starosty”.

Zdjęcie nr 3. Fragment tekstu „Kaspar von Nostitz wymienia także miasto Marggrabowa dodając, że dawniej znane było jako wieś Oletzko”.

Obszar wraz z dworem, budynkami gospodarczymi i zamieszkującą tam ludnością tworzył tzw. jurydykę, czyli teren wyłączony spod kompetencji władz miejskich. Wzgórze otoczone było z trzech stron naturalnymi granicami, jeziorem i rzeką, a tylko jego granica południowo-wschodnia wymagała dodatkowego zabezpieczenia wałem ziemnym i palisadą. W końcu XVI wieku do ochrony tego terenu zobowiązanych było jedenastu wolnych chłopów z terenu starostwa. Jednak pełnienie straży przez wolnych okazało się dla nich zbyt dużym ciężarem i 18 marca 1596 r. przekazali oni na ręce starosty pismo, w którym prosili o uwolnienie ich od obowiązku, gdyż zaniedbują przez to własne gospodarstwa. Na tę propozycję książę wyraził zgodę, uznając, że aktualnie krajowi nie grozi niebezpieczeństwo.

Dwór z folwarkiem położony obok miasta służył nie tylko jego lepszej obronie, ale obrastając wiejskim zapleczem, stawał się stymulatorem przemian osadniczych i był ośrodkiem życia gospodarczego, rolniczego i produkcyjno-rzemieślniczego. W czasach księcia Albrechta domena książęca

na terenie starostwa oleckiego/straduńskiego składała się przede wszystkim ze wsi czynszowych (których mieszkańcy zobowiązani byli do płacenia czynszu za dzierżawę ziemi) i szarwarkowych (których mieszkańcy musieli zapewnić ludzi i powozy konne do budowy dróg i mostów) oraz z około siedemdziesięciu folwarków, a także kilkudziesięciu owczarni, licznych młynów i stawów rybnych.

Caspar Hennenberg w najstarszym dziele historyczno-geograficznym z 1595 roku dotyczącym przeszłości Prus *Erclerung der Preussischen grössern Landtafel* wymienia dwie budy myśliwskie (Jagdbude), które znajdują się w ówczesnym starostwie straduńskim: Haschnen (Łażno) i Oletzko (Olecko). Autor podaje, że budy znajdują się po litewskiej (wschodniej) stronie jeziora.

W 1619 r. urząd starostwa na stałe przeniesiony zostaje ze Stradun do Marggrabowej - zamku Oletzko (Przypis 10. *Trauburg. Ein Grenzkreis in Ostpreussen*. Red. K. Krech).

Zdjęcie nr 4. Fragment tekstu „Caspar Henneberger. Erclerung der preussischen grössern Landtafel oder Mappen Oletzko v. 27 Königsberg: Osterberger, 1595”.

Zdjęcie nr 5. Fragment tekstu „Informacja Caspara Hennebergera o Oletzko Amphoff (dworze starostwa) i nowym mieście Marggrabowa”. Wcześniej określał je jako budy myśliwskie Jagdbuden (Jagdtputen). W Ełku wymieniany jest zamek (Schloss) a w Olecku i Stradunach tylko Amphoff.

Zdjęcie nr 6. Fragment tekstu „Caspar Henneberger. Grosse Landtafel von Preussen: In 9 Blättern (1. Ausg. vom Jahre 1576); von neuem in d. Größe d. Originals hrsg. durch d. königl. physik.-ökonom. Ges. zu Königsberg i. Pr. im Jahre 1863.

W późniejszym rejestrze budowli i zabytków wschodniopruskich zanotowano, że starosta książęcy Krzysztof Albrecht von Schönaich nad Jeziorem Oleckim Wielkim rozpoczął w 1654 r. budowę okazałego zamku - siedzibę starostów książęcych. W 1656 r. miasto i zamek zostały ograbione i spustoszone podczas najazdu tatarskiego. Ostatecznie budowę nowego okazałego zamku ukończono w 1657 r.

Ze starostwa w Stradunach do folwarku i zamku prowadziła droga wzdłuż zachodniego brzegu Jeziora Oleckie Wielkie. Ta droga była pierwszą, najstarszą ulicą w Marggrabowej. Na planie miasta z XVI wieku nosi ona nazwę Zamkowa (Schlossstraße). Dalsza jej część prowadząca na południe nazwana była Wielickowską (Wielitzken Straße). Po obu stronach ulicy, na kolejnych parcelach, zamieszkiwali rzemieślnicy (kowale, garncarze, rymarze itp.). Domy wznoszono wzdłuż ulicy między Jeziorem Oleckie Wielkie a podmokłymi łąkami na południu, które potem zostały zmeliorowane. Takie tereny nazywano „Holländerei” a po polsku Olędrami (Przypis 11. Olędrzy pierwotnie byli osadnikami z Fryzji i Niderlandów, najczęściej wyznania mennonickiego, którzy w XVI-XVII wieku zakładali wsie w Prusach, wzdłuż Wisły i jej dopływów, na Kujawach, Mazowszu i w Wielkopolsce. Posiadali umiejętność melioracji i reprezentowali wysoką kulturę rolną. Zachowywali wolność osobistą, własną religię i przekonania. W późniejszym okresie (aż do poł. XIX w.) mianem olędrow określano osadników różnej narodowości, którzy korzystali z pewnych przywilejów wynikających z prawa stosowanego przez kolonistów fryzyjskich i niderlandzkich, np. wolności osobistej, wieloletniej bądź wieczystej dzierżawy gruntów, możliwości przekazania gruntów spadkobiercom. (Encyklopedia PWN)). Z tego względu, w późniejszych czasach ulicę nazwano Holländer Straße (Holenderską). Po 1945 r. otrzymała ona nazwę Mazurska.

Mapa nr 2. Zamek olecki na planie z XVIII wieku. Z książki: Grigat Ch., *Die Geschichte des Kreises Treuburg*, 1938.

W 1748 r. zamek oglądał August Hermann Lucanus (Przypis 12. August Hermann Lucanus (1691-1773), autor monografii historycznej z roku 1748 *Preussens uralter und heutiger Zustand.*) i opisał go w następujących słowach: *Znajduje się on na końcu miasta, jest obszerny, z trzema wieżami. Na środkowej wieży znajduje się zegar... Z górnych komnat zamku roztacza się rozległy widok na okolicę... Po stronie wartowniczej położona jest kamera z dworem i budynkami gospodarczymi.*

Szkic nr 2. Przymuszalny widok na zamek od strony północnej – ilustracja wykonana przez J. Kunickiego.

O wyglądzie obiektu dowiadujemy się z artykułu Carla Wünscha (Przypis 13. Carl Wunsch – żyjący w XX wieku autor licznych publikacji o architekturze i sztuce Prus Wschodnich), który opublikował w 1944 r. w czasopiśmie *Mitteilungen des Vereins für die Geschichte von Ost- und Westpreussen* plan zamku z 1650 roku autorstwa Conrada Burcka (Przypis 14. Conrad Burck - budowniczy wielu obiektów w Prusach Wschodnich w XVII wieku). Widoczne są na nim dwa rzuty: naziemny i górny. W rzucie poziomym części naziemnej widzimy kwadratowy dziedziniec wewnętrzny o wymiarach 36,23 m x 37,80 m.

W zewnętrznych narożnikach umieszczono cztery okrągłe baszty o średnicy 5,04 m. Główne skrzydło zamku położone było od strony północno-wschodniej, z widokiem na jezioro Oleckie Wielkie. Część północną wzniesiono nad piwnicami istniejącej tam budowli z czasów krzyżackich. Na parterze mieściło się mieszkanie starosty, do którego wchodziło się przez dużą sień, z której cztery wejścia prowadziły do jadalni, kuchni i dwóch rodzajów pokoiów mieszkalnych: pełniących funkcje prywatne nieogrzewanych „Kammer” i ogrzewanych piecami „Stube” - izb. W skrzydle północno – wschodnim w pomieszczeniach przylegających do mieszkania starosty, jednak z oddzielnym wejściem od podwórza, mieściły się najważniejsze pomieszczenia urzędowe zamku, a mianowicie urząd pisarza zbożowego i kancelaria pisarza starostwa. Przeciwległe skrzydła zamku (wschodnie i zachodnie) przecinał po obu stronach szeroki przejazd. Do piekarni wchodziło się przez małą sień położoną od strony wewnętrznego dziedzińca. Do piekarni przylegał browar, do którego prowadziło z dziedzińca kolejne oddzielne wejście. Z browaru można było przejść dalej do położonych w południowo–zachodnim narożniku zamku dwóch pomieszczeń gospodarczych: komory fermentacyjnej i słodowni. W południowym skrzydle znajdowały się kolejno: pokój dla służby, stajnia starostwa na dwanaście koni, stajnia dla przyjezdnych gości na osiemnaście koni, wozownia i pokoje gościnne. W południowo–wschodnim narożniku znajdowało się duże pomieszczenie tzw. Hofstube, do którego można było wejść przez sień z dziedzińca.

Plan nr 1. Rzut parteru. Ilustracja pochodzi z książki „*Treuburg. Ein Greinzkreis in Ostpreussen*” pod red. K. Krecha. 1. Sklepienie, 2. Komora, 3. Mała izba, 4. Pokój, 5. Pokój stołowy, 6. Sień, 7. Kancelaria gospodarcza, 8. Kancelaria starostwa, 9. Przejazd, 10. Izba dworska, 11. Wozownia, 12. Stajnia na 18 koni dla gości, 13. Stajnia na 12 koni starostwa, 14. Pokój dla służby, 15. Słodownia, 16. Komora fermentacyjna, 17. Piwiarnia, 18. Sień, 19. Piekarnia (Demby R., *W Straduńskiej puszczy*, str. 57).

Na górną kondygnację, stanowiącą w dużej części apartamenty elektora wchodziło się wewnętrznymi schodami umieszczonymi w ośmiokątnej wieży od wewnętrznej strony dziedzińca. Skrzydła północno-wschodnie i północno-zachodnie były ze sobą połączone. Główne schody prowadziły

na górę do dużej sieni, po jej lewej stronie znajdowało się wejście do obszernej sali, a na prawo do większych i mniejszych pomieszczeń mieszkalnych ogrzewanych i nieogrzewanych z widokiem na jezioro i dziedziniec. W północno-wschodnim narożniku mieściło się górne piętro kancelarii pisarza ziemskiego i pisarza zbożowego. Dalej na piętrze we wschodnim skrzydle umieszczono ogrzewane piecami pokoje dla gości i osób towarzyszących księciu oraz między nimi małe pomieszczenia nieogrzewane. Na całej długości południowego skrzydła górnej kondygnacji znajdował się magazyn słodowy, a także suszarnie słodu. W południowo-wschodnim narożniku położone było duże, ogrzewane pomieszczenie gospodarcze „Hofkammer”.

Plan nr 2. Rzut piętra. Ilustracja pochodzi z książki „Treuburg. Ein Greinzkreis in Ostpreussen” pod red. K. Krecha. 1. Komora, 2. Sala, 3. Sień, 4. Izba, 5. Kancelaria, 6. Biuro starostwa, 7. Duża izba, 8. Magazyn pasz, 9-10. Pomieszczenia gościnne i gospodarcze (Demby R., W Straduńskiej puszczy, str.57).

W 1752 r. w budynkach zamkowych umieszczono stadninę królewską (Königliche Landgestüt). Prawdopodobnie nie wykorzystywała ona wszystkich pomieszczeń zamkowych.

10 grudnia 1756r. wiele pomieszczeń zamkowych było pustych, gdyż dyrektor Kamery Litewskiej Johann Friedrich Domhardt (1712-1781) zaproponował, aby pracownicy budowanej szkoły, na pewien czas zamieszkali w zamku.

Wieczorem 20 maja 1776 r., około godz. 23, od uderzenia pioruna zaczął się pożar wieży oleckiego kościoła. Początku pożaru nikt nie zauważył i dopiero o trzeciej nad ranem ogień został dostrzeżony przez mieszczanina o nazwisku Hintz, pełniącego tej nocy wartę na zamku.

W XVIII wieku zamek olecki zaczął podupadać, co miało zapewne związek ze zmianami w administracji publicznej i likwidacją urzędu starostów książęcych. Ostatnim starostą książęcym w Olecku był generał kawalerii Christoph Carl von Bülow w latach 1773-1788 (Przypis 15. W 1764 r. został nawet zdjęty zegar z zamkowej wieży i sprzedany Białej (Białej Piskiej), patrz: E. Kozłowska, str. 41).

Na początku XIX wieku w państwie pruskim przeprowadzono kolejną reformę administracyjną, w wyniku której Marggrabowa została siedzibą nowego powiatu - Landratu. Wówczas na wsi pruskiej rozpoczął się proces stopniowego uwłaszczania chłopów, a zadłużony rząd sprzedawał majątki państwowe prywatnym właścicielom i dorobkiewiczom. Taki sam los czekał olecki zamek.

W roku 1822 zamek spłonął całkowicie i nie został już odbudowany. Teren, na którym znajdował się po lewej stronie Legi, włączony został w obręb granic miasta, w związku z czym dotychczasowa jurydyka uległa likwidacji oraz skasowano urząd stadniny królewskiej.

W 1825 r. cała nieruchomość razem z zabudowaniami gospodarczymi dawnego majątku przyzamkowego, czyli jurydyki wystawiona została na sprzedaż za 2000 talarów. Król pruski Fryderyk Wilhelm III przeznaczył wspaniałomyślnie z tej sumy kwotę 1000 talarów na rzecz fundacji wdowy, pani Elizabeth von Gräfendorf, która w swym testamencie z 1807 r. przeznaczała cały swój majątek na siedzibę fundacji Gräfendorffów (Zakład Wychowawczy dla Osierociałych Dziewcząt - Gräfendorffschen Waisen-Mädchen-Erziehung Anstalt), a na wykonawcę swej woli wyznaczyła pastora Jana Andreasa Frenzla z Gąsek (Przypis 16. Ester Elisabeth Gräfendorf z domu von Hausen przeznaczyła majątek swój i zmarłego męża na funkcjonowanie zakładu dla osierociałych dziewcząt. Zakład otwarto w 1813 r., a od 1825 r. mieścił się na wzgórzu zamkowym. Początkowo w zakładzie przebywało sześć, a następnie dziesięć dziewcząt, które opuszczały zakład po

Konfirmacji (14 lat). Zakładem kierował miejscowy proboszcz, zgodnie z wolą testatorki. Ośrodek istniał do lat osiemdziesiątych XIX wieku, a Fundacja Gräfendorf do 1945 r. (Czygan S., *Das Gräfendorf – von Hausensche Stift in Marggrabowa*).

W "Encyklopedyi powszechnej z ilustracjami i mapami" S. Orgelbranda z **1864** r. czytamy: *Olecko – stary zamek w Prusiech wschodnich, w pobliżu miasta Marggrabowa położony.*

15 lutego 1884 r. wybuchł pożar. Budynki fundacji Gräfendorfów uległy całkowitemu zniszczeniu. W latach **1873 - 1892** w budynkach na Placu Zamkowym umieszczono Dom Sierot pastora Ballnusa (Przypis 17. Friedrich August Ballnus (1807 Marggrabowa - 1871 Ciche), pastor ewangelicki, „uznawany za człowieka energicznego, rozumnego i niezawodnego w działaniu”. Obok F.O.H. Gerssa uważany był za najbardziej kompetentnego duchownego mazurskiego. Łączył obowiązki duszpasterskie z działalnością publiczną. Założył Landwirtschaftlicher Verein für den Kreis Oletzko (Towarzystwo Rolnicze Powiatu Oleckiego), doprowadził do założenia Kirchspielsparkasse (parafialnej kasy zapomogowo-pożyczkowej), doprowadził do założenia lokalnego domu sierot (Oletkör WaisenErziehungsverein). (Jasiński G., *Słownik duchownych ewangelickich...*). Na czele zakładu stał kierownik (Hausvater), dziewczynkami opiekowały się m.in. członkinie Ojczyźnianego Związku Kobiet oraz panie Meyherr i Messling. Dzieci kształcono na poziomie szkoły elementarnej, a w zakładzie przebywały do momentu Konfirmacji. Dom Ballnusa był w stanie zaopiekować się 60 sierotami. W 1873 roku w zakładzie przebywało 28 chłopców i 27 dziewcząt.

Początkowo domem kierował diakon Koch z Duisburga, a nauczali m.in. diakon Lindemuth, pani Iwannowius, Eduard Bork, Heinriette Baron, Rudolf Meyer. Koch był kierownikiem domu Ballnusa do 1879 roku, kiedy to został odwołany i skazany na długoletnie więzienie po ujawnieniu niedopuszczalnych zachowań wobec swoich podopiecznych. Jego następcą został przybyły z Nadrenii diakon Schmalgemeyer. Zakład w wyniku afery Kocha znalazł się w kryzysie finansowym, trwającym do końca lat osiemdziesiątych. 21 października **1892** r. „Dom Sierot” Ballnusa przeniesiono na ulicę Gołdapską (Przypis 18. Jasiński G., *Dom Sierot im. Friedricha Ballnusa w Olecku - przykład zakładu opiekuńczego na Mazurach w XIX wieku, „Komunikaty Mazursko-Warmińskie”, 2001, nr 1, 33-46.*) W **1897** r. w północnej części Placu Zamkowego wzniesiono budynek starostwa powiatowego w stylu neogotyckim, istniejący do dziś. Obok - w 1911 r. – powstały budynki mieszkalne pracowników starostwa.

W czasie I wojny światowej od **16 listopada 1914 r. do 11 lutego 1915 r.** w budynku mieścił się sztab 10. Armii Rosyjskiej. Po wycofaniu się Rosjan z Prus Wschodnich, 6 marca 1915 r. do Marggrabowej została przeniesiona Kwatera Główna 10. Armii Niemieckiej (Das Hauptquartier des X Armeekorpskommando). Dowódcą 10. Armii był generał (Generalfeldmarschall) Hermann von Eichhorn (Przypis nr 19. To od nazwiska generała Eichhorna nazwę nosi ścieżka prowadząca wokół Jeziora Oleckie Wielkie - „Wiewiórcza ścieżka”), a szefem sztabu pułkownik Emil Hell. Wojskowi zajęli budynek Starostwa Powiatowego przy Placu Zamkowym i dawne budynki mieszkalne pracowników starostwa. Kwaterą Eichhorna była Villa Schiborr (obok kościoła katolickiego) na ulicy Zamkowej. W kwaterze w Marggrabowej przebywał także generał Paul von Hindenburg z szefem sztabu Ludendorffem oraz Fryderyk August III ostatni król Saksonii. Sztab 10. Armii stacjonował w Olecku do **8 sierpnia 1915 r.** Latem 1915 r. Niemcy przeprowadzili szereg operacji wojennych na froncie wschodnim, w wyniku

której linia frontu została przesunięta daleko na wschód, a Kwatera Główna 10. Armii niemieckiej 29 września 1915 r. została ulokowana w Wilnie.

Zdjęcie nr 7 i 8. Pocztówki z 1915 r. przedstawiające odwiedzinę króla Saksonii Fryderyka August III wraz z feldmarszałkiem Paulem von Hindenburgiem w budynku starostwa 1915 r. na rewersie widoczna nazwa wydawnictwo Dytfeld Marggrabowa, archiwum Z. Bereśniewicza.

Po I wojnie światowej budynki ponownie zostały przejęte przez administrację powiatu.

W 1928 r. miasto Marggrabowa otrzymało nazwę Treuburg, w uznaniu lojalności wobec głosowania za przynależnością do państwa niemieckiego w trakcie Plebiscytu w 1920 r. W 1931 r. Kreis Oletzko (Powiat Olecki) przyjmuje nazwę Kreis Treuburg (Powiat Treuburg).

Od sierpnia do grudnia 1945 r. w budynku dawnego Starostwa Powiatowego w Olecku (ul. Plac Zamkowy 3) kwaterował 36 batalion saperów z 5 Mazurskiej Brygady Saperów. Batalion rozminowywał odcinek rzeki Rospuda i okolice jezior, od miejscowości Raczki, przez Bakalarzewo po Filipów. Następnie od 1948 r. budynek był siedzibą XIV Ośrodka Szkoleniowego. Od 1951 r. do 1959 r. mieścił się tu internat. Od 1959 r. budynek przeznaczony został na cele dydaktyczne Zasadniczej Szkoły Zawodowej. Szkoła zmieniła nazwę od roku szkolnego 1978/79 na Zespół Szkół Zawodowych w Olecku, a od roku 1993/94 na Zespół Szkół Technicznych w Olecku.

Obecnie budynek dawnego starostwa jest jednym z ciekawszych obiektów w Olecku. Warto zwrócić uwagę na jego styl architektoniczny. Jest ciekawym przykładem publicznej budowli neogotyckiej z charakterystycznymi ostrymi łukami w okiennicach oraz sklepieniem krzyżowym w wejściu do budynku. W pobliżu obiektu znajdują się fragmenty umocnień ziemnych dawnego zamku.

Przy Placu Zamkowym 2 do 1945 r. znajdował się budynek (Sejmiku powiatu), który w wyniku działań wojennych został zniszczony (wyburzona została ściana od strony rzeki). Budynek został odbudowany w 1952 r. jako obiekt parterowy. Zlokalizowano tu warsztaty stolarskie, a następnie warsztaty działu budowlanego szkoły zawodowej. W latach 1986-1990 został zmodernizowany oraz rozbudowany do obecnej wielkości i stał się drugim budynkiem dydaktycznym szkoły. Do dziś przed wejściem znajdują się zachowane z pierwotnej budowli, dwie ozdobne kule z łańcuchami.

Zdjęcie nr 9. Budynek (Sejmiku powiatu) przy Placu Zamkowym 2. Ilustracja z archiwum Z. Bereśniewicza datowana na 1927 r.

Autor opracowania: Józef Kunicki, Olecko 2021

Przypisy i komentarze: **Katarzyna Małgorzata Kaczor - OSA „Zamek”**

Bibliografia:

Boetticher Adolf, Namens- und Ortsverzeichnis aufgestellt durch v. Schimmelfennig, Rechtsanwalt; Die Bau- und Kunstdenkmale der Provinz Ostpreußen. Königsberg: Kommissionsverlag von Bernh. Teichert, 1899 [dostęp 20.04.2016]. Dostępne w: <https://kpsc.umk.pl/publication/79884>

Bueschings D. A. F, Erdbeschreibung. Zweyter Theil, welcher Ost- und West-Preussen, Polen und Litauen, Galizien und Lodomerien, Ungarn, die denselben einverleibten Reiche und Siebenbürgen, die Republik Ragusa und das osmanische Reich, enthaelt. Hamburg, Bonn: 1788 [dostęp 20.04.2016]. Dostępne w: <https://books.google.pl/books?id=jS5NAAAACAAJ&lpq=PA65&ots=0Ygb2o8J0a&dq=schloss%20oletzko&hl=pl&pg=PP1#v=onepage&q=oletzko&f=false>

- Carl Wuensch, Ein Entwurf Conrad Burcks zum Schlosse Oletzko, "Mitteilungen des Vereins für die Geschichte von Ost- und Westpreußen (Mitt VGOW)", 1944, Nr 19, S. 15-20.
- Czygan S., Das Gräfendorf – von Hausensche Stift in Marggrabowa, "Treuburger Heimatbrief", 2002, Nr 44, str. 45 -50.
- Czygan S., Erinnerung an die Stadtgrendung, "Treuburger Heimatbrief", 2000 (Nr 40)(Winter).
- Demby R., Olecko. Czasy, ludzie, zdarzenia. Olecko: UM w Olecku, 2000.
- Demby R., W Straduńskiej puszczy. Z dziejów osadnictwa na ziemi oleckiej. Olecko: UM w Olecku, 1998.
- Dethlefsen R., Das schoene Ostpreussen. Muenchen: R. Piper & C, 1916 [dostęp 20.01.2014]. Dostępne w: <https://www.dbc.wroc.pl/dlibra/docmetadata?id=1398>
- Frenzel J., Beschreibung des Kreises Oletzko, Regierungsbezirks Gumbinnen, in geschichtlicher, statistischer und topographischer Beziehung. Marggrabowa: Peglau, 1870 [dostęp 20.04.2016]. Dostępne w: <https://martin-opitz-bibliothek.de/de/elektronischer-lesesaal?action=book&bookId=0232480#lg=1&slide=0>
- Grenz R., Der Kreis Treuburg. Ein ostpreussische Heimatbuch, Luebeck: Verlag Albrecht Czygan, 1971.
- Grigat Ch., Die Geschichte des Kreises Treuburg. Treuburg : Czygan, 1938.
- Hamersvelt E. S., Janssonius J., Rogiers S., Amstelodami: apud Ioannem Ianŕonium. Mapa ogólnogeograficzna. Amsterdam, 1636 [dostęp 26.04.2016]. Dostępne w: <https://academica.edu.pl/reading/readSingle?page=2&uid=3741251>
- Hartknoch Ch., Alt- und Neues Preussen: oder Preussischer Historien zwey Theile, in derer erstem von desz Landes vorjähriger Gelegenheit und Nahmen... In dem andern aber von desz Teutschen Ordens Ursprung, desselben, wie auch der nachfolgenden Herschafft... mit sonderbahnen Fleisz zusammen getragen /durch...Koenigsberg: In Verlegung Martin Hallervorden / Buchhaendler. Druckts Johann Andreae, Leipzig, Franckfurt am Mayn, 1684., Dostępne w: <https://kpbc.umk.pl/publication/35924>
- Henneberger C., Erclerung der preussischen groessern Landtafel oder Mappen [...] Königsberg: Osterberger, 1595 [dostęp 26.04.2016]. Dostępne w: <https://kpbc.umk.pl/publication/240950/edition/237932/erklarung-der-preussischen-grossern-landt affel-oder-mappen-acc-der-see-stromeund-flusser-namen-henneberger-kaspar-1529-1600-autor?language=pl#description>
- Henneberger K., Blaeu W. J., Prussia Accurate Descripta. Mapa. Skala 1:815 000. Amsterdam: Johannem Guiljemi F. Blaeu, 1649. Cyt. w: Katalog zbiorów kartograficznych Muzeum Zamkowego w Malborku / Artur Dobry. - Malbork, 2005 poz. 35, s. 47; Cyt. w: Polska w dawnej kartografii: historyczne ziemie polskie na mapach do początku XIX wieku w

zbiorach Ossolineum / Mariusz Dworstschek. - Wrocław, 2008
poz. 154, s. 111. Dostępne w:
<https://rcin.org.pl/dlibra/publication/edition/7412?id=7412>

Henneberger K., Kurtze und warhafftige Beschreibung des Landes zu
Preussen [...] durch Casparum Hennenbergern [...]. Królewiec:
Osterberger, Georg., 1584 [dostęp 26.04.2016]. Dostępne w:
<http://www.wbc.poznan.pl/dlibra/doccontent?id=287523&from=FBC>

Jasiński G., Dom Sierot im. Friedricha Ballnusa w Olecku - przykład zakładu opiekuńczego na
Mazurach w XIX wieku, „Komunikaty Mazursko-Warmińskie”, 2001 (nr 1),
str. 33-46.

Jasiński G., Słownik duchownych ewangelickich na Mazurach w XIX
wieku. Dąbrówno: Retman, 2015.

Krech K., Treuburg. Ein Grenzkreis in Ostpreussen. Leer:
Kreisgemeinschaft Treuburg e. V. Kommissions-Verlag G. Rautenberg,
1998.

Kwiatkowski K., Pochód przez wielką dzicz. Krzyżackie wyprawy na Litwę
w XIII i XIV wieku, „Mówią Wieki”, 2004 (nr 7, Lipiec), s. 34-39.

Nostitz K., Haushaltsbuch 1578. Leipzig: Verlag von Duncker&Humblot, 1893 [dostęp
26.04.2016]. Dostępne w:

<https://kpbc.umk.pl/dlibra/publication/221076/edition/235108/content> Olecko. Z dziejów
miasta i powiatu. Pod red. A. Wakara. Olsztyn:1974.

Piotr z Dusburga, Kronika ziemi pruskiej, przetłumaczył Sławomir Wyszomirski, komentarzem
opatrzył Jan Wenta, Toruń: UMK, 2004.

Suchodoletz J. W., Suchodoletz S., Regnum Borussiae, Episcopatus Warmiensis,
Palatinatus Mariaeburgensis et Culmensis cum territorio Dantiscano et
ichnographia urbis Regiomontis.

Mapa. [Berlin] 1763. Dostępna w: [//polonia.pl/item/regnum-borussiae-episcopatus-warmiensis-palatinatus-mariaeburgensis-et-culmenis-cum,ODE3MDExMw/0/#info:meta](http://polonia.pl/item/regnum-borussiae-episcopatus-warmiensis-palatinatus-mariaeburgensis-et-culmenis-cum) data Szeliga J., Działalność kartograficzna Samuela i Jana Władysława Suchodolców w Prusach w XVII i XVIII wieku. Warszawa: BN, 2004. ISBN: 83-7009-562-3.

Tutlies A., Heiteres und Ernstes aus Oletzko: ein Landkreis
in Ostpreussen, Norderstedt: Books on Demand Gmbh, 2007.

Wiśniewski J., Dzieje osadnictwa od XV do XVIII wieku, w:
„Studia i materiały do dziejów Pojezierza augustowskiego”. Białystok:
Białostockie Towarzystwo Naukowe, 1967.

Zeiller M., Merian M., M Z: Topographia Electoratus Brandenburgici
et Ducatus Pomeraniae [...] das ist Beschreibung der Vornembsten und
bekantisten Stättevnd Plätze in dem [...] Churfürstenthum vnd March Brandenburg:
vnd dem Hertzogtum Pommeren, zu sampteinem doppelten Anhang, 1. Vom
Lande Preussen vnnnd Pomerellen. 2. Von Lifflande vnnnd Selbige beruffenisten
Orten. [Franckfurt am Mayn]: Druck gegeben und Verlegt durch Matthaei

Marian Seel. Erben, 1652. Dostępne w:
<https://zbc.ksiaznica.szczecin.pl/dlibra/publication/294/edition/265>.

Mapa nr 3. Fragment planu Olecka z II połowy XIX w. Na mapie jest podana data październik 1865 r., ale niewykluczone, że później nanoszono na niej zmiany. Widoczny jest rzut zachowanych ruin zamku z XVII w. oraz obiekt po drugiej stronie drogi, który zachował się do dnia dzisiejszego. Obecnie mieszczą się tam pracownie mechaniczne ZST w Olecku. Archiwum Państwowe w Suwałkach Oddział w Ełku, zespół nr 98 Urząd Katastralny w Olecku 1861-1944, sygnatura 1378. **dr Marek Góryński**

Mapa nr 4. Fragment planu Olecka z początku XX w. Na mapie jest podana data luty 1903 r., ale niewykluczone, że później nanoszono na niej zmiany. Widoczny jest nowy budynek starostwa „Zamek”, ale bez dobudowanego balkonu i budynków gospodarczych. Archiwum Państwowe w Suwałkach Oddział w Ełku, zespół nr 98 Urząd Katastralny w Olecku 1861-1944, sygnatura 1379. **dr Marek Góryński**

Mapa nr 5. Wrys działki przy Placu Zamkowy 3 w Olecku z lutego 1903 r. Na mapie widoczny jest nowy budynek starostwa „Zamek”, ale bez dobudowanego balkonu i tylko 1 budynek gospodarczy. Oznaczona jest także linia skarpy – bastionów XVII-wiecznego zamku. Archiwum Państwowe w Suwałkach Oddział w Ełku, zespół nr 98 Urząd Katastralny w Olecku 1861-1944, sygnatura 1380. **dr Marek Góryński**

Mapa nr 6. Fragment planu Olecka z początku XX w. Na mapie jest podana data: marzec 1923 r., ale niewykluczone, że później nanoszono na niej zmiany. Widoczne są już wszystkie zabudowania po przeciwnej stronie drogi na Placu Zamkowym, ale nadal nie ma dobudowanego do zamku balkonu i dwóch budynków gospodarczych. Archiwum Państwowe w Suwałkach Oddział w Ełku, zespół nr 98 Urząd Katastralny w Olecku 1861-1944, sygnatura 1381. **dr Marek Góryński**

Mapa nr 7. Fragment planu Olecka z okresu II wojny Światowej. Na mapie kolorem czerwonym oznaczone są budynki. Mapa nie zawiera wszystkich zmian w zabudowie. Nie oznaczono m.in. balkonu dobudowanego do zamku. Jak widać, zabudowa półwyspu zamkowego nie była tak gęsta jak w innych częściach miasta. Archiwum Państwowe w Suwałkach Oddział w Ełku, zespół nr 98 Urząd Katastralny w Olecku 1861-1944, sygnatura 1441. **dr Marek Góryński**

DZIEJE OLECKIEGO ZAMKU PO 1945 ROKU

W wyniku ustaleń konferencji jałtańskiej (4-11 lutego 1945 r.) oraz konferencji poczdamskiej (17 lipca - 2 sierpnia 1945 r.) tereny Prus Wschodnich przypadły między innymi Polsce. Przybycie nowych osadników do Olecka w 1945 r. poprzedził exodus ludności zamieszkującej Marggrabową/Treuburg, uciekającej przed zbliżającą się Armią Czerwoną. Rosjanie wkroczyli do opuszczonego miasta 23 stycznia 1945 r. i opuścili je we wrześniu 1945 r.

Pierwszym mieszkańcom sporo kłopotów przysparzało nazewnictwo miasta i powiatu, które w końcu w 1946 r. otrzymało nazwę Olecko.

Mapa nr 8 Fragment planu Olecka z naniesionymi numerami posesji. Plan był sporządzony po II wojnie światowej na podstawie planów niemieckich. W tle naniesione budynki, które po wojnie były prawie całkowicie zniszczone. Widoczne są także zarysy bastionów XVII-wiecznego zamku. Archiwum Państwowe w Suwałkach Oddział w Ełku, zespół nr 263 Powiatowe Biuro Geodezji w Olecku 1949-1959, sygnatura 85, k. 270.

11 listopada 1946 r. w budynku przy ulicy Zamkowej 2 rozpoczęła swoją działalność Publiczna Średnia Szkoła Zawodowa, której kierownikiem był Wiktor Jankowski. W tym czasie gmach byłego starostwa zwany „zamkiem” nie ucierpiał zbyt mocno w wyniku działań wojennych, szabrownictwa i działalności Armii Czerwonej. Zniszczenia w 1947 r. szacowano tylko na 25 %, podobnie jak przyległych do Zamku budynków gospodarczych. Tyle szczęścia nie miały inne duże obiekty na Placu Zamkowym w większości zniszczone w 80 i więcej procentach.

Jeszcze w **1947** r. w spisach inwentaryzacyjnych Zamek figurował jako budynek niezajmowany z ewentualnym przeznaczeniem na pomieszczenia biurowe. Byłoby to najrozsądniejsze, gdyż nie trzeba było zbyt wielu prac adaptacyjnych. Obiekt już przed wojną był wyposażony w instalację elektryczną, wodociągową, kanalizacyjną i centralne ogrzewanie (Przypis nr 1 Archiwum Państwowe w Suwałkach oddział w Ełku, zespół nr 134, sygnatura 527, k. 5, 13. Tamże, zespół nr 135, sygnatura 31, k. 9, 10.) W lipcu tego roku Powiatowa Komisja Oświatowa (Powiatowej Rady Narodowej) wyszła z propozycją, aby w Zamku zorganizować nową szkołę powszechną. W tym momencie okazało się, że są inne pomysły na wykorzystanie tego budynku. Z tego względu Prezydium Powiatowej Rady Narodowej 23 sierpnia 1947 r. wystąpiło z wnioskiem do Miejskiej Rady Narodowej, aby Zamek oddać na potrzeby oświatowe.

Odbudowę Olecka spowalniał m.in. brak odpowiedniej liczby rzemieślników i wykwalifikowanych robotników (Przypis nr 2. Ten problem ma odzwierciedlenie w wielu dokumentach. M.in. omawiany był na konferencji w sprawie robót inwestycyjnych samorządowych objętych Powiatowym Planem Inwestycyjnym na rok 1949 z dnia 16.07.1949 r. Archiwum Państwowe w Suwałkach Oddział w Ełku, zespół nr 135, sygnatura 261, k. 1-3; sygnatura 59, k. 23, 31.). Ściągnięcie do Olecka odpowiedniej kadry fachowców było mało prawdopodobne, dlatego władze zdecydowały się na zorganizowanie kolejnej szkoły zawodowej. **28 kwietnia 1948** r. Powiatowa Rada Narodowa podjęła uchwałę o wystąpieniu z wnioskiem do Ministerstwa Odbudowy o umieszczenie w Olecku Średniej szkoły rzemiosł budowlanych i na ten cel postanowiła przeznaczyć budynek przy Placu Zamkowym 3, czyli Zamek. Efektem tych starań było powołanie XIV Państwowego Ośrodka Szkolenia Zawodowego Ministerstwa Odbudowy (Przypis nr 3. Tamże, sygnatura 15, k. 6,7; sygnatura 59, k.23. Przekazanie budynku było kwestią istotną, gdyż Ministerstwo Odbudowy i Wojewódzki Wydział Odbudowy w Białymstoku planowali umieszczenie w Olecku dwuletniej szkoły rzemiosł budowlanych, do której mogły być przyjmowane osoby mające co najmniej 18 lat i ukończone 7 klas szkoły podstawowej, ewentualnie ci, którzy zdali odpowiedni egzamin z języka polskiego i arytmetyki. (Przypis nr 4 Tamże, zespół nr 135, sygnatura 78, k. 13.). Zmiana przeznaczenia budynku wiązała się z przeprowadzeniem prac adaptacyjnych, remontowych i zakupem niezbędnego wyposażenia, na co przeznaczono 5 milionów złotych kredytu z Państwowego Planu Inwestycyjnego na 1949 r. Powołano komisję w składzie Oleg Nowicki – dyrektor ośrodka, Henryk Hryniewski – księgowy, Władysław Siemaszko – referent gospodarczy, Jan Grodzki - nauczyciel oraz Alojzy Lewicki – architekt powiatowy, jako inspektor techniczny. Komisja na posiedzeniu 10

maja 1949 r. określiła najpilniejsze potrzeby, na które należy wydatkować przyznane kredyty. Z tej kwoty tylko 1 mln złotych mieli otrzymać przedsiębiorcy prywatni za modernizację instalacji Świetlnej, wodociągowo-kanalizacyjnej i remont centralnego ogrzewania. Część prac budowlanych mieli wykonać uczniowie w ramach zajęć, więc założono tylko zakup materiałów i narzędzi. Znaczną część kwoty chciano przeznaczyć na zakup stolarni mechanicznej, wyposażonej m.in. w heblarkę, piły tarczowe, taśmowe i tokarnię. Ponadto chciano kupić 20 kompletów narzędzi stolarskich (dla 40 uczniów - stolarzy) i wyposażenie dla 30 uczniów grupy murarskiej łącznie z betoniarką i dźwigami (blokami do podnoszenia). W planach był też zakup innych pomocy naukowych, wyposażenia dla internatu i stołówki oraz urządzenia i meble biurowe. Niektóre wydatki odnośnie wyposażenia nie uzyskały akceptacji ministerstwa (Przypis nr 4a. Tamże, zespół nr 134, sygnatura 550, k. 6, 7.). Stan budynku nie okazał się tak dobry jak pierwotnie określono. Już w sierpniu uczniowie musieli przełożyć część dachówki, aby zlikwidować zacieki. Okazało się, że konieczne są prace blacharskie, gdyż część koszy, rur spustowych i podkładek na gzymsach było przerdzewiałych i wymagało wymiany (Przypis nr 5. Tamże, zespół nr 134, sygnatura 550, k. 32.). Większość prac zleconych miał wykonać Warsztat Instalacyjny Koncesjonowany Stanisław Czyżewski - do **25 października 1949** r. Pomimo posiłkowania się rzemieślnikami i Leopoldem Gawkowskim, który wykonał roboty zduńskie oraz Witoldem Kołpakiem, który zajął się blacharką, nie udało się ukończyć prac w wyznaczonym terminie, a remont przeciągnął się do końca grudnia. Częściowo spowodowane było to koniecznością wzmocnienia konstrukcji w 2 pomieszczeniach na 1 piętrze przeznaczonych na umywalnie. Po zdjęciu płyt podłogowych okazało się, że 4 belki drewniane są przegniłe w 50% i należy je wymienić, a w pomieszczeniu poniżej założyć podciąg z belki dwuteowej (Przypis nr 6. Tamże, zespół nr 134, sygnatura 550, k. 41, 43, 46, 47, 48.). Prace nie były jednak wykonane perfekcyjnie. Zgłoszono wiele usterek, szczególnie dotyczących instalacji wodno-kanalizacyjnej. Warsztat zgodził się, aby usterki naprawił Michał Niemczynowski, za co miał otrzymać 10 tys. zł. Komisja, która odbierała prace pod koniec lutego **1950** r. stwierdziła, że tylko 2 usterki nie zostały usunięte, ale wniosowała o ostateczne rozliczenie z zakładem Czyżewskiego (Przypis nr 7. Tamże, zespół nr 134, sygnatura 550, k. 46, 49, 57. Komisja stwierdziła, że Niemczynowski prace wykonał należycie. Jednak nie mógł on zamontować jednego zlewu, gdyż został on stłuczony i nie zamontowano jednego pisuaru w piwnicy. Proponowano, aby nowy zlew dostarczyło przedsiębiorstwo Czyżewskiego.).

Na 1950 r. planowano kolejne prace remontowe w Zamku na kwotę 1 200 000 zł, ale uwzględniając wzrost cen materiałów budowlanych wnioskowano o 1,5 mln. Na wniosek XIV Ośrodka z 28 listopada 1949 r. Powiatowa Rada Narodowa na posiedzeniu 29 grudnia 1949 r. podjęła uchwałę o przekazaniu ośrodkowi nieruchomości przy Placu Zamkowym nr 4 oraz pozytywnie zaopiniowała przekazanie na własność nieruchomości oznaczonych nr 5 i 7 (Przypis nr 8. Tamże, zespół nr 134, sygnatura 550, k. 56; zespół nr 135, sygnatura 15, k. 76, 77. Nieruchomość przy Placu Zamkowym nr 4 stanowiła własność samorządu (obecnie nr 2 działka z budynkiem nowej szkoły, bez sali gimnastycznej), a nieruchomość pod nr 5 i 7 (obecnie boisko duże ZST i osiedle za boiskiem) przed wojną należała do spółdzielni budowlanej, więc po wojnie nie była w bezpośrednim zarządzie władz powiatowych.

Na mapach brak jest nr 7 przy Placu Zamkowym, co jest prawdopodobnie błędem, gdyż dwie działki 5 i 7 oznaczono po wojnie nr 5. (Przypis nr 9 Tamże, zespół 263, k. 270.) Władze ośrodka, planując rozwój szkoły, chciały odbudować budynek przy Placu Zamkowym 4 (obecnie nr 2, tzw. szkoła dla odróżnienia od budynku szkolnego Zamek), który był zniszczony w 80%.

Szacowano, że będzie to koszt około 30 mln zł. Decyzji o przyznaniu kredytów jednak nie było, a prace remontowe kontynuowano sposobem gospodarczym (Przypis nr 9a. Tamże, zespół nr 134, sygnatura 550, k. 56, 59.). Zwrócono się także do władz powiatowych o przekazanie kolejnych działek przy Placu Zamkowym. Wydział powiatowy w uchwale nr 79 z 18 kwietnia 1950 r. pozytywnie zaopiniował przekazanie posesji o numerach 6, 8, 10, 12 i 14 ośrodkowi (oficjalnie Ministerstwu Budownictwa) z zastrzeżeniem, że z tego terenu i obiektów będą mogli korzystać także uczniowie Średniej Szkoły Zawodowej. Propozycje te zatwierdziła Powiatowa Rada Narodowa na posiedzeniu w dniu **24 kwietnia 1950 r.** Decyzja ta spowodowała, że prawie wszystkie działki pod dawnym zamkiem miały jednego właściciela i zarządcę (Przypis nr 10. Tamże, zespół nr 135, sygnatura 15, k. 99; sygnatura 24, k. 15. Na Placu Zamkowym tylko posesje nr 1 (obecnie kawiarnia i część amfiteatru) i 2 (obecnie salagimnastyczna ZST w Olecku) nie były w dyspozycji XIV Ośrodka. (Przypis nr 11 Tamże, zespół nr 263, sygnatura 85, k. 270.).

Likwidacja Ministerstwa Odbudowy, a następnie Ministerstwa Budownictwa spowodowały, że prowadzone przez te organy szkoły miały być przekazane władzom oświatowym. Postanowiono, że XIV Państwowy Ośrodek Szkolenia Zawodowego Ministerstwa Odbudowy (Budownictwa) w Olecku zostanie włączony do Średniej Szkoły Metalowo-Budowlanej Centralnego Urzędu Szkolenia Zawodowego w Olecku, która miała siedzibę przy ul. Zamkowej. Uczniowie ośrodka od **01.09.1951 r.** stali się uczniami szkoły zawodowej, a obiekty wraz z wyposażeniem przekazano oficjalnie dopiero w grudniu 1951 r. Większość kadry ośrodka zatrudniono w szkole. Dyrektorowi Olegowi Nowickiemu powierzono obowiązki dyrektora Zasadniczej Szkoły Metalowo-Budowlanej w Olecku (pełnił je tylko od 01.09.1951 r. do końca lutego 1952 r.). Jego dotychczasowy zastępca - Stanisław Troczyński, został zastępcą dyrektora szkoły (tę funkcję pełnił do śmierci w 1967 r.). Kierownik internatu - Zbigniew Jaworski otrzymał powołanie do wojska (Przypis nr 11a. Góryński M., *Historia ZST w Olecku*, Olecko 2016, s. 3, 4. Nazwy szkół zmieniały się ze względu na reformę. Średnie szkoły zawodowe przekształcano w zasadnicze szkoły zawodowe. Reforma systemu oświaty zawodowej z 1951 roku wprowadziła szkoły przysposobienia zawodowego jako najniższe formy przygotowania do pracy zawodowej; zasadnicze szkoły zawodowe przygotowujące robotników wykwalifikowanych; technika i szkoły zawodowe stopnia licealnego, przygotowujące kadrę ze średnim, pełnym wykształceniem zawodowym. Powołano również szkoły dla młodzieży, która ukończyła IX i X klasę liceum ogólnokształcącego, jak również zasadniczą szkołę zawodową. Utworzono również technika wieczorowe dla pracujących i technika zaoczne dla pracujących, a także szkoły majstrów-mistrzów dla wykwalifikowanych robotników mających praktykę zawodową; Moraczewska B. *Szkolnictwo polskie w latach 1945–1975 z uwzględnieniem miasta Włocławka*, Włocławek 2010; <http://www.kpbc.ukw.edu.pl/Content/52703/szkolnictwo.pdf>, s. 62.). Niestety, nie zachowały się prawie żadne księgi remontów (obiektów), które były w dyspozycji szkoły zawodowej. Nie jest więc możliwe dokładne odtworzenie prac remontowych adaptacyjnych przeprowadzanych w poszczególnych okresach. Relacje byłych nauczycieli i uczniów oraz szczątkowe informacje z protokołów rad pedagogicznych i akt osobowych wskazują, że tych zmian było bardzo dużo. Dokumenty instytucji nadzorujących nie są tu zbyt pomocne, gdyż szkoła miała kierunki budowlane i warsztaty mechaniczne, więc większość remontów wykonywała, tzw. sposobem gospodarczym, w ramach zajęć praktycznych. Po adaptacji budynku Zamku na XIV Ośrodek, mieściły się tam pracownie lekcyjne, pomieszczenia administracyjno-biurowe, zaplecze sanitarne, internat, kuchnia ze stołówką i mieszkania dla części pracowników. Po włączeniu XIV Ośrodka do szkoły zawodowej, internat przeniesiono do budynków przy ul. Zamkowej, gdzie wcześniej

mieszkała młodzież tej szkoły. Przeznaczenie Zamku nie zmieniało się do połowy lat 70. Wówczas oddano do użytku mieszkania w bloku nauczycielskim, co spowodowało likwidację części pomieszczeń mieszkalnych w Zamku (Przypis nr 12. Tzw. blok nauczycielski wznoszono także z wykorzystaniem pracy uczniów. Relacje Piotra Gorlo, dyrektora ZST w Olecku i nauczycieli: Haliny Klaus, Małgorzaty Siennickiej, Alicji Kosak i Józefa Zielińskiego.). Na przełomie lat 70. i 80. opracowano koncepcję przebudowy Zespołu Szkół Zawodowych w Olecku, która zakładała, że w Zamku pozostaną tylko sale dydaktyczne, pomieszczenia socjalne i administracyjne. Kuchnia i stołówka miały być przeniesione do zaadaptowanych pomieszczeń w małym budynku internatu. Potrzeby mieszkaniowe młodzieży miał zapewnić nowy obiekt dostawiony do dużego budynku internatu. Wolnostojący pawilon powarsztatowy (obecnie tzw. nowa szkoła) miał być przebudowany na halę sportową wraz z zapleczem. Kotłownię planowano umiejscowić przy niedawno wybudowanym bloku nauczycielskim. Istotnym elementem zagospodarowania półwyspu zamkowego miało być zaplecze Wojewódzkiego Obozu Przysposobienia Obronnego. Planowano wznieść amfiteatr, przystań żeglarską, pawilon hangarowy z rozbieralnią, pole namiotowe i plac apelowy (Przypis nr 13. Akta ZST w Olecku, Założenia techniczno-ekonomiczne instalacji sanitarnych w Zespole Szkół Zawodowych w Olecku, Nr projektu 18TPP, autor Danuta Gebauer, 1981; Plan realizacyjny zagospodarowania terenu i architektoniczne koncepcje modernizacji budynków Zespołu Szkół Zawodowych, opr. Zenon Filipczuk, 1981. Plan rozbudowy Internatu ZSZ. Konstrukcja, opr. Krystyna Kordowska, Józef Luto z 20.03.1977 r.) Te plany w kolejnych latach ulegały zmianie.

Do połowy lat 80. w piwnicy, od strony dziedzińca, znajdowały się: stołówka, szatnia i pomieszczenia gospodarcze kuchni (Przypis nr 14. Na stołówkę wykorzystywano pomieszczenia o nr 3, 4, 5, 6, szatnię 7, 8, a magazyny 1 i 2. Rzut poziomy piwnic zamku wykonany na potrzeby remontu instalacji elektrycznej z 1948 r. Relacja Haliny Klaus, Alicji Kosak i Małgorzaty Siennickiej. Dyrektor Piotr Gorlo pamiętał, że pomieszczenia o nr 7 i 8 były zapleczem kuchni - prawdopodobnie znajdowała się tam obieralnia ziemniaków.). Od strony jeziora była kotłownia, urządzono kuchnię, pomieszczenia zaplecza kuchni i łazienki (Przypis nr 15. Kotłownia była w pomieszczeniu o nr 13, łazienki - 10, 11, 12, 17, kuchnia w - 15 a zaplecze kuchni w 14 i 16. Rzut poziomy piwnic zamku wykonany na potrzeby remontu instalacji elektrycznej z 1948 r. Relacja Haliny Klaus, Alicji Kosak i Małgorzaty Siennickiej (nauczyciele nie pamiętają, by w pomieszczeniu 17 była łazienka, jak wynika z zapisów na rzucie poziomym). Alicja Kosak pamiętała, że w pomieszczeniu 16 oddawano brudne naczynia, a w 17 była obieralnia ziemniaków. Małgorzata Siennicka pamiętała, że z pomieszczenia 14 albo 15 wybite było w ścianie okienko (do pomieszczenia nr 4) do wydawania posiłków. Pomieszczenie o nr 14 przedzielono ścianką działową, a wejścia od strony kotłowni zamurowano. Plan realizacyjny zagospodarowania terenu i architektoniczne koncepcje modernizacji budynków Zespołu Szkół Zawodowych, opr. Zenon Filipczuk, 1981.). Pod koniec lat 80. XX w., po wyprowadzeniu się stołówki i kuchni, pomieszczenia w piwnicy wykorzystywano na szatnie, pomieszczenia magazynowe i archiwum szkolne. Według planu z 1981 r. miano znacznie zmienić układ pomieszczeń. Zamurować większość przejść między pomieszczeniami, postawić ścianki działowe w pomieszczeniach 3, 4, 5, 6 i przebić nowe przejścia między tymi pomieszczeniami tak, aby powstał podwójny korytarz, co nie zostało zrealizowane. Od strony jeziora zamierzano postawić ścianki działowe w dawnej kuchni (pomieszczenia nr 14, 15) tworząc w ten sposób przelotowy korytarz, co zostało częściowo zrealizowane dopiero w latach 1993/1994. Pozostały tu także łazienki (Przypis nr 16. Plany przebudowy nie zostały w całości wykonane. Ścianka działowa między pomieszczeniem 11 i 12 w łazience męskiej była rozebrana przed 1980 r. Akta ZST w Olecku, Założenia techniczno-ekonomiczne instalacji sanitarnych

w Zespole Szkół Zawodowych w Olecku, Nr projektu 18TPP, autor Danuta Gebauer, 1981. Plan realizacyjny zagospodarowania terenu i architektoniczne koncepcje modernizacji budynków Zespołu Szkół Zawodowych, opr. Zenon Filipczuk, 1981. Relacje Piotra Gorlo, Haliny Klaus, Małgorzaty Siennickiej, Alicji Kosak i Józefa Zielińskiego.).

Układ pomieszczeń na parterze został zmieniony jeszcze przed opracowaniem planów zagospodarowania na przełomie lat 70. i 80. i przetrwał do dnia dzisiejszego. Od strony dziedzińca w pomieszczeniu nr 23 była sala lekcyjna języka polskiego, 24 - pokój nauczycielski, a następnie Izba Pamięci, 25 - pracownia technologii. W pomieszczeniu 23 rozebrano ścianę od strony korytarza. Znajdował się tam gabinet dyrektora, obok w pomieszczeniu nr 27 - sekretariat, a w 28 i 29 - gabinet wicedyrektora. Od strony jeziora rozebrano ściankę działową pomiędzy pomieszczeniem 34 i 35 tworząc pracownię historii i wiedzy o Polsce. W ten sam sposób połączono sale 36 i 37, ale w pomieszczeniu 36 konieczne było także postawienie ścianki działowej od korytarza. Tam znajdowała się pracownia maszynoznawstwa. Bibliotekę umieszczono w pomieszczeniu 39, które zostało oddzielone ścianką działową od korytarza. Salki 40, 41 początkowo przeznaczono na harcówkę i magazynek sportowy, a następnie przeniesiono tam bibliotekę, a z sali 39 zrobiono hol rozbierając ściankę działową od strony korytarza. Pod koniec lat 70. Bibliotekę przeniesiono do pomieszczeń zajmowanych dotychczas przez dyrekcję, ale nie była to ostatnia zmiana. Ostatecznie biblioteka trafiła do wyremontowanego, małego budynku internatu (Przypis nr 17. Relacje Piotra Gorlo, dyrektora ZST w Olecku i nauczycieli: Haliny Klaus, Małgorzaty Siennickiej, Alicji Kosak i Józefa Zielińskiego ukazują częste zmiany przeznaczenia poszczególnych pomieszczeń. Niestety, w związku z częstymi zmianami relacje te nie są spójne. Akta ZST w Olecku, Studium Programowo-Przestrzenne – Część architektoniczna i konstrukcyjna, Zespołu Szkół Zawodowych w Olecku, opr. Zenon Filipczuk, 1980.).

Na pierwszym piętrze, w sali 42 najpierw była pracownia języka rosyjskiego, a następnie rysunku technicznego. Na matematykę przeznaczono pomieszczenia 43 i 44, które połączono rozbierając ściankę, wzniesiono natomiast ściankę działową, aby stworzyć korytarz. W sali 45 wyburzono ścianki działowe. W projekcie z lat 80., na hol zamierzano przeznaczyć pomieszczenie 44, rozbierając wzniesione po wojnie ścianki działowe. Ostatecznie jednak hol powstał z sali 45, ale dopiero w latach 1993/1994. Gabinet dentysty umieszczono w 46, a pielęgniarkę w 47. W pomieszczeniach 50, 51, 52 znajdowało się mieszkanie, które najdłużej zajmował dyrektor Zbigniew Kisielski. Po jego przeprowadzce do bloku nauczycielskiego w latach 70., urządzono tam pokój nauczycielski, a następnie przeniesiono gabinety dyrekcji, sekretariat i księgowość. Pracownia fizyki znajdowała się w sali 53, a jej zaplecze w 54. Księgowość wykorzystywała pomieszczenia 55 i 55a, a następnie trafił tu pokój nauczycielski (Przypis nr 18. Relacje Piotra Gorlo, dyrektora ZST w Olecku i nauczycieli: Haliny Klaus, Małgorzaty Siennickiej, Alicji Kosak i Józefa Zielińskiego; Akta ZST w Olecku, Studium Programowo-Przestrzenne – Część architektoniczna i konstrukcyjna, Zespołu Szkół Zawodowych w Olecku, opr. Zenon Filipczuk, 1980.).

Na poddaszu, w pomieszczeniach 59, 60, 62 i 65 urządzono mieszkania dla pracowników i nauczycieli szkoły. Mieszkali tam m.in. woźny Teofil Maciejewski i woźny Piotr Perkowski, nauczyciele Antoni Guziejko, Józef Kudaj, Henryk Selwocki i Stefan Zakrzewski. W sali 61 zorganizowano ciemnię dla kółka fotograficznego. Pozostałą przestrzeń traktowano jako magazynki. W planach

przebudowy zakładano, że zostaną zlikwidowane mieszkania, wzniesionych zostanie kilka ścian działowych, aby pomieszczenia wykorzystywać na magazyny gospodarcze, archiwum szkolne, pomieszczenie administracyjne, gabinet stomatologiczny i internistyczny (Przypis nr 19. Relacje Piotra Gorlo, dyrektora ZST w Olecku i nauczycieli: Haliny Klaus, Małgorzaty Siennickiej, Alicji Kosak i Józefa Zielińskiego; Akta ZST w Olecku, Studium Programowo-Przestrzenne - Część architektoniczna i konstrukcyjna, Zespołu Szkół Zawodowych w Olecku, opr. Zenon Filipczuk, 1980.).

Warunki lokalowe Zespołu Szkół Zawodowych, pomimo posiadania kilku budynków, były niewystarczające. Rozwijającej się szkole brakowało miejsca. W Zamku było tak ciasno, że powstał zwyczaj, by dyżurujący uczniowie torowali drogę nauczycielom idącym do swoich sal na zajęcia. Sale też nie były zbyt duże, jak na liczebność ówczesnych klas. Stan elementów konstrukcyjnych oceniano jako dobry, ale z wieloma zastrzeżeniami. Przeciekający dach i zardzewiałe obróbki blacharskie spowodowały uszkodzenie niektórych elementów konstrukcyjnych dachu. Drewniany strop nad 1 piętrem był ocieplony gliną zmieszaną z siewką. Duże zawilgocenie spowodowało uszkodzenie części belek stropowych. Szczególnie źle wyglądało to nad salą matematyki. O wiele lepiej przedstawiał się stan drewnianego stropu nad parterem, który był ocieplony trocinami. Strop nad piwnicami (sklepienie z cegły ceramicznej oparte na belkach stalowych) był w najlepszym stanie i wymagał tylko pomalowania. Stan betonowej klatki schodowej od strony wieży uznano za dobry, w przeciwieństwie do klatki drewnianej, usytuowanej przy małym wejściu do budynku. Zauważono także częściowe zawilgocenie murów, szczególnie przy tarasie i uszkodzenia gzymsów spowodowane przeciekającymi rynnami. Za tragiczny uznano stan zwieńczeń kominów (Przypis nr 20. Relacje Haliny Klaus; Akta ZST w Olecku, Orzeczenie konstrukcyjne. Zamek. Olecko, Plac Zamkowy 3, opr. Jan Grochowski.).

W związku z koniecznością remontu drewnianych stropów, w planach założono, że nad parterem, piętrem i częściowo poddaszem, zostaną one zmienione na stropy Kleina. Przebudowana zostanie także betonowa klatka schodowa, a drewniana zamieniona na nową, betonową (Przypis nr 21. Akta ZST w Olecku, Studium Programowo-Przestrzenne - Część architektoniczna i konstrukcyjna, Zespołu Szkół Zawodowych w Olecku, opr. Zenon Filipczuk, 1980.). Remont Zamku miał być przeprowadzony dopiero w trzecim, ostatnim etapie przebudowy. Najpierw przystosowywano budynek internatu do umieszczenia w nim stołówki, następnie miano wybudować kotłownię i salę gimnastyczną, a dopiero później realizować kolejne wyżej opisane inwestycje (Przypis nr 22. Akta ZST w Olecku, Odpisy uzgodnień dla planu realizacyjnego zagospodarowania terenu i projektów koncepcyjnych obiektów budowlanych Zespołu Szkół Zawodowych w Olecku, opr. Zenon Filipczuk, 1981.).

Zakres planowanego remontu Zamku wymagał, aby budynek był wyłączony z użytkowania. Pojawiał się więc problem, gdzie przenieść szkołę. Rozwiązaniem była zmiana przeznaczenia budynku powarsztatowego, w którym pierwotnie miała być sala sportowa. Kryzys lat 80. nie pozwalał na realizację szeroko zakrojonych planów modernizacji ZSZ. Tańszym rozwiązaniem było przebudowanie dawnych warsztatów przy Placu Zamkowym 2 na budynek dydaktyczny, szczególnie, że miano tam umieścić kotłownię, która zasilaby wszystkie obiekty szkolne. Nie było więc potrzeby budowy centralnej kotłowni, planowanej przy bloku nauczycielskim. Przebudowa trwała bardzo długo. Dopiero **1 września 1991** r. uczniowie rozpoczęli naukę w nowym budynku dydaktycznym (tzw. nowej szkoły). Przeniesiono z Zamku wszystkie pracownie i gabinety. Budynek od tego momentu nie był użytkowany, a co gorsze nie był opalany (Przypis nr 23. Kronika nr 13 ZST w Olecku. Pojawiały się nawet plotki, że Zamek nie jest potrzebny szkole i prawdopodobnie zostanie przekazany Mostostalowi Siedlce na cele rekreacyjne. Relacje Haliny Klaus). W trakcie budowy „nowej szkoły” rozpoczęto przygotowania do remontu kapitalnego Zamku. Konieczne było

opracowanie nowej dokumentacji (Przypis nr 24. Pismo ZSZ nr s-23/89 z dnia 3.01.1989 r. do Pracowni Konserwacji Zabytków w Białymstoku w sprawie kapitalnego remontu budynku dydaktycznego „Zamek”; Pismo Pracowni Konserwacji Zabytków w Białymstoku nr KPP-213/90 z dnia 14.12.1990 r. w sprawie dokumentacji na remont budynku dydaktycznego „Zamek” w Olecku.). Niestety, w okresie przemian nie do przebrnięcia były kwestie finansowe, a nieużytkowany i nieopalany budynek niszczał. Aby zapobiec dalszej degradacji Zamku, postanowiono znacznie ograniczyć zakres remontu i sukcesywnie uruchamiać kolejne pracownie dydaktyczne, tak potrzebne szkole ze względu na wyż demograficzny. **1 września 1993** r. uczniowie znów zasiedli w ławkach na Zamku, ale tylko na parterze, a prace remontowe trwały dalej. Środki finansowe nie były zbyt duże, dlatego znaczną część robót budowlanych wykonywali uczniowie w ramach zajęć praktycznych oraz Mazurska Wszechnica Nauczycielska, która korzystała z pomieszczeń szkoły. W **1994** r. na remont wydano 1.461.694.700 zł (po denominacji - 146.169 zł), z czego na instalację wodno-kanalizacyjną, CO i elektryczną prawie 600 mln zł. Pomimo tak wielkich trudności finansowych udało się zaadaptować prawie wszystkie pomieszczenia. Dawną kotłownię w piwnicy przerobiono na salę dydaktyczną (nr 09z) z zapleczem (dawne zaplecze kuchni). Dawną kuchnię przebudowano na salę lekcyjną (nr 06z), co wymagało postawienia ścianki działowej tak, aby powstał korytarz. W dawnych pomieszczeniach stołówki powstały trzy kolejne pracownie (05z, 04z, 03z), co było możliwe po zamurowaniu starych przejść i wykuciu nowych otworów drzwiowych. Na 1 piętrze rozebrano ścianki działowe w dawnym mieszkaniu dyrektora, tworząc pracownię części maszyn (114z), zamurowano przejście do dawnego dużego pokoju, a wybito nowe od strony korytarza i umieszczono tam księgowość. Z dawnego pomieszczenia 45, po rozebraniu ścianek działowych powstał hol, a dawną matematykę (obecnie 112z) poszerzono o korytarz (rozebrano wzniesione po wojnie ścianki działowe) tworząc dużą salę potrzebną na wykłady Mazurskiej Wszechnicy Nauczycielskiej. W ten sposób zlikwidowano przejście z jednej strony budynku na drugą. Jest to możliwe tylko przez salę 112z, w której drzwi wejściowe są z dwóch stron korytarza. Poddasze zaadaptowano na pomieszczenia administracyjne Wszechnicy i sale wykładowe, co wymagało postawienia ścianek działowych od strony małego wejścia (dawne pomieszczenie 57). Od strony wieży, w dawnym pomieszczeniu 65 rozebrano ściankę działową tworząc hol, a następnie oddzielono małe pomieszczenie od strony wykusza. W dawnych pomieszczeniach administracyjno-biurowych Wszechnicy obecnie mieści się muzeum Oleckiego Stowarzyszenia Aktywnych „Zamek”. Wszechnica Mazurska zaadaptowała także budynki gospodarcze przy Zamku na bibliotekę i aulę senacką (obecnie pracownie przedmiotów zawodowych ZST w Olecku) oraz budynek magazynowy przy Placu Zamkowym 6, który jest prawdopodobnie najstarszym budynkiem w Olecku, na aule wykładowe (obecnie warsztaty mechaniczne ZST) (Przypis nr 25. Relacje Piotra Gorlo, dyrektora ZST w Olecku i nauczycieli: Haliny Klaus i Józefa Zielińskiego; Akta ZST w Olecku, Studium Programowo-Przestrzenne – Część architektoniczna i konstrukcyjna, Zespołu Szkół Zawodowych w Olecku, opr. Zenon Filipczuk, 1980.).

Zamknięcie Wszechnicy Mazurskiej i zmniejszająca się liczba uczniów znacznie odciążały Zamek. Nie trzeba już było prowadzić zajęć w „izbach piwnicznych”. Konieczne były jednak dalsze prace. W **2003** r. wyremontowano dach, a starą dachówkę zmieniono na nową, ceramiczną. W kolejnych latach rozpoczęto wymianę najbardziej zniszczonych okien, wyremontowano opaskę wokół fundamentów, drewniane schody na wieży i małej klatce schodowej, wymieniono część spróchniałych elementów konstrukcyjnych wieży, odnowiono zabytkowe małe drzwi wejściowe. Rozpoczęto naprawę elewacji. Największe pęknięcia od strony jeziora zostały przemurowane, konieczne także okazało się zalanie nowego stropu na tarasie. Udało się naprawić łuk małego balkonu. Pomieszczenia wewnątrz i pracownie lekcyjne są sukcesywnie odnawiane. Zamek jest pięknym obiektem zabytkowym, ale aby go zachować potomnym, potrzeba wielkiej determinacji i środków finansowych. Kłopoty finansowe lat

80. i 90. paradoksalnie pozwoliły na zachowanie pierwotnej

konstrukcji zamku. Być może nie miałby on takiego ducha, gdyby przeprowadzono kapitalny remont, zmieniono drewniane stropy i klatki schodowe (Przypis nr 26. Dokumenty finansowe ZST w Olecku.). **Autor: dr Marek Góryński, 2020**

Zdjęcie nr 10. Plac Zamkowy 2. Wejście do budynku. Archiwum ZST

Szkic nr 3. Rzut poziomy piwnic zamku wykonany na potrzeby remontu instalacji elektrycznej z 1948 r. (Archiwum Państwowe w Suwałkach Oddział w Ełku, zespół nr 134 Starostwo Powiatowe Oleckie 1945-1950, sygnatura 550, k. 50.)

Szkic nr 4. Rzut poziomy parteru zamku wykonany na potrzeby remontu instalacji elektrycznej z 1948 r. (Archiwum Państwowe w Suwałkach Oddział w Ełku, zespół nr 134 Starostwo Powiatowe Oleckie 1945-1950, sygnatura 550, k. 50.)

Szkic nr 5. Rzut poziomy piętra zamku wykonany na potrzeby remontu instalacji elektrycznej z 1948 r. Zamek do 1945 r. był prawdopodobnie nieco przebudowywany m.in. zlikwidowano wejście do budynku od strony placu (w tym miejscu część sali 23), dobudowano balkon, i usunięto piece fizyczne. (Archiwum Państwowe w Suwałkach Oddział w Ełku, zespół nr 134 Starostwo Powiatowe Oleckie 1945-1950, sygnatura 550, k. 52.)

Szkic nr 6. Rzut poziomy poddasza zamku wykonany na potrzeby remontu instalacji elektrycznej z 1948 r. (Archiwum Państwowe w Suwałkach Oddział w Ełku, zespół nr 134 Starostwo Powiatowe Oleckie 1945-1950, sygnatura 550, k. 53.)

Szkic nr 7. Obecne rozmieszczenie pomieszczeń na parterze w zamku (Plan ewakuacji ZST Olecko)

Szkic nr 8. Obecne rozmieszczenie pomieszczeń na piętrze w zamku Plan ewakuacji ZST Olecko

LEGENDY I HISTORIE

Pradzieje Mazur

Przez wieki kształtowania się mazurskiej społeczności, tutejsi mieszkańcy nie byli w stanie znaleźć odpowiedzi na pytania o prapoczątki lokalnego osadnictwa. Nawet powstanie zróżnicowanego polodowcowego krajobrazu było pewną zagadką. Mazurzy odwoływali się do Boskiej kreacji, opowiadając, że Bóg, gdy już z zadowoleniem zaczął oglądać stworzoną przez siebie ziemię, nagle dostrzegł w jej powierzchni dziurę, na wypełnienie której zabrakło już „materiału”. Przeważnie swoimi Boskimi dłońmi sięgał po najdalsze krańce ziemskiego globu i z każdego zakątka brał po odrobinie tamtejszego bogactwa - wysokie góry dostarczyły gładów i mniejszych kamieni, pustynie i stepy - piasków etc. Boskie ręce po wielokroć czerpały wodę, która wypełniła mazurskie jeziora, a Stwórca nie zapomniał też o drzewach, które przeniósł w wiele miejsc, tworząc liczne kompleksy leśne. Bogate w złoża naturalne miejsca musiały podzielić się swoimi skarbami: torfem, wapnem, rudami żelaza. W końcu dziura została wypełniona, a świat zyskał Mazury - przepiękną krainę, będącą owocem szczególnej Boskiej troski, ale i... Boskiego zapomnienia.

Zdjęcie nr 11. Widok od strony jeziora na budynek starostwa powiatowego. Pocztówka wysłana z Margrabowej w 1927 r., wyd. F.W. Czygan, zbiory M. Nowickiego.

Tajemnica jeziora Oleckie Wielkie

W dawnych czasach nad jeziorem Oleckie Wielkie żyły dwie zwaśnione rodziny, jedna mieszkała w zamku w Marggrabowej, druga w domku po przeciwnej stronie jeziora. W zamku żyła piękna i bogata panna, natomiast w domku - przystojny, młody kawaler. Młodzi ludzie zakochali się w sobie, lecz ich rodzice nie zgadzali się na ślub. Zrozpaczeni młodzi kochankowie zaplanowali odebrać sobie życie. Pewnego zimowego dnia kawaler z dworku wziął od swojego ojca konie oraz sanie i wraz ze swoją wybranką postanowili razem zginąć w odmętach jeziora. Panna zabrała z domu złotą biżuterię, którą spakowała do kuferka. Kochankowie wjechali saniami na taflę jeziora. W miejscu, w którym przepływała przez jezioro rzeka, lód załamał się a sanie wraz z kochankami i końmi utonęły w lodowatej wodzie. W następstwie tej tragedii zwaśnione rodziny, przy trumnach swych dzieci, pogodziły się. Podobno jednak od tamtego tragicznego dnia na jeziorze zaczął się ukazywać kuferek ze złotem. Niektórzy śmiałkowie chcieli go wyłowić, ale każdy, kto się do niego zbliżył, zaraz tonął. Od tamtej pory, jak twierdzą starzy ludzie, młodzi kochankowie, co roku wciągają do swego podwodnego orszaku ślubnego jedną osobę. Dowodem na to, że tak się dzieje, jest fakt, że jeszcze nie było takiego roku, aby w Jeziorze Oleckim ktoś nie utonął.

Legendę spisała Hannelore Muraczewska

Zamek olecki

Na początku XIX stulecia, w spalonym zamku oleckim, miały znajdować się w jednym pomieszczeniu na ścianie, nie dające się usunąć ślady krwi, które miały pochodzić z mordu bratobójczego.

Od zamku, w miejscu, gdzie wypływa z jeziora rzeka Lega, miało znajdować się podziemne przejście prowadzące na drugi brzeg; również podobne przejście miało prowadzić z zamku do starego wikariatu (dzisiejsza ulica Jeziorna po prawej stronie za kamiennym mostem) i stamtąd aż pod kościół. Biegnąca wzdłuż drogi zapadlina, od ogrodów do stodoły Denzer (czyli północno-zachodnia strona zamku, od strony rzeki i jeziora) jest określana również jako zawalone podziemne przejście. Istnieją także opowieści o takich podziemnych przejściach przebiegających pod jeziorem w zamku oleckim.

Zdjęcie nr 12. Widok na miasto od strony jeziora (od lewej: domy pracowników starostwa, starostwo powiatowe, kościół katolicki, rzeka Lega). Pocztówka napisana w czwartek 6.11.1914 r. w Darkhemmen (Oziersk) i wysłana pocztą polową do Altony (Hamburg), wyd. F. W. Czygan Marggrabowa, archiwum M. Nowickiego.

Tunel pod jeziorem

Wśród miejscowej ludności krążyły pogłoski o istnieniu w dawnych czasach tajemnego podziemnego przejścia prowadzącego od oleckiego zamku pod Jeziorem Oleckie Wielkie i wychodzącego w leżącym za jeziorem lesie, w miejscu, gdzie znajdował się domek myśliwski. 2 stycznia 1910 roku do Towarzystwa Historycznego „Prussia” w Królewcu zwrócił się urzędnik z Marggrabowej Papendick, który przypomniał krążące przekazy na temat podziemnego tunelu i sugerował, że może jakieś jego szczątkowe elementy np. wejście i wyjście jeszcze się zachowały. Papendick zapytywał, czy nie należałoby przeprowadzić badań w wybrzuszeniu terenu i wyrażał przypuszczenie, że nie spowodowałyby to wielkich kosztów. Zaproponował też, żeby zacząć najpierw od zebrania informacji od starszych osób żyjących w mieście.

Już trzy dni później skierowane zostało do Towarzystwa Historycznego „Prussia” kolejne pismo w tej sprawie. Otóż prawdopodobnie jakiś wyższy urzędnik, do którego przesłano najpierw pismo Papendicka, wyjaśnił, że przy informacjach odnośnie podziemnych korytarzy należy zawsze kierować się rozsądkiem i zachować duży krytycyzm, gdyż nie ma dawnego zamku, kościoła czy klasztoru, o którym lud nie opowiadałby podań o podziemnych przejściach. W większości przypadków informacje te okazywały się jednak nieprawdziwe. W przypadku miejscowego zamku należy wątpić, aby przejście takie znajdowało się pod jeziorem i prowadziło przez szeroką równinę. Ostatecznie w liście podkreślono, że należałoby jednak zbadać te przekazy w ramach rozsądnych granic finansowych. Na koniec padła propozycja, aby najpierw Papendick zebrał dokładne informacje od najstarszych mieszkańców miasta, a następnie należałoby wykonać wykopy lub zbadać teren poprzez sondowanie. Nie wydaje się jednak, żeby sprawa ta zainteresowała Towarzystwo Historyczne w Królewcu lub miejscowe władze, bowiem rok później 11 czerwca 1911 roku do Towarzystwa Historycznego wpłynęło pismo, w którym nadawca prosił o odpowiedź na list z 5 stycznia 1910 roku i zapytywał, czy sprawa zbadania podziemnego przejścia w Marggrabowej znalazła jakąś kontynuację. Był to niestety ostatni zachowany list w tej ciekawej sprawie.

Staw powstały przy karczowaniu

Na gruntach Fundacji Gräfendorf, poniżej zamku, znajduje się mały staw oddzielony od Jeziora Oleckiego Wielkiego zaledwie na szerokość kilku kroków. Niegdyś w tym miejscu rósł las. Po wycięciu lasu, wykopaniu korzeni, z jednej, z powstałych przez to dziur, wytrysnęła woda z taką siłą, że utworzyła ten staw. Dzisiaj w tym miejscu znajduje się scena miejskiego „Amfiteatru Podzamcze”.

Zdjęcie nr 13. Fotografia przedstawia widok na miejsce opisane powyżej. fot. J. Kunicki

Panna wodna z oleckiego jeziora

W Jeziorze Oleckie Wielkie była panna wodna, mająca do pasa postać kobiety, a od pasa postać ryby, którą widziano wyskakującą trzykrotnie z toni jeziora. Za każdym razem, wyskakując ponad lustro wody, syrena trzykrotnie klaskała w dłonie i głośno wołała. Według tej legendy, dla każdego, kto ją ujrzy, ma to oznaczać szczęście na całe życie.

Skarby na dnie jeziora

Według pewnych źródeł, od sierpnia 1914 roku, na dnie Jeziora Oleckie Wielkiego spoczywać pancerna kasa miejska, lecz żaden nurek, jak do tej pory, nie wpadł na jej trop. Podobnie wygląda sprawa niemieckiego samolotu z czasów II wojny światowej, który wylądował na zamrzniętej powierzchni jeziora. Niemiecki transportowiec z cennym ładunkiem na pokładzie miał zatonać w 1944 roku. Co ciekawe, są przypuszczenia, że owym sekretnym ładunkiem mogła być legendarna Bursztynowa Komnata. Wprawdzie historia o wraku zakrawa na kolejną miejską legendę, jednak nie przeszkadza to śmiałości nadal eksplorować tutejszych odmętów. W końcu, nigdy nie wiadomo, co rzeczywiście kryją wody głębokiego na 45 metrów jeziora.

Legendy zebrał i opracował: Józef Kunicki na podstawie opowiadań ustnych i legend Jana Karola Sembrzyckiego (Sembrzycki J., *Über masurische Sagen*, „Altpreussische Monatsschrift”, Oktober-Dezember, Bd. 23. Ferd. Beyer's Buchhandlung, Königsberg, 1886).

Zdjęcie nr 14. Widok od strony jeziora na budynek starostwa powiatowego i budynki mieszkalne pracowników starostwa. Pocztówka wysłana 1.08.1920 r. z Marggrabowej do Berlina, wyd. Stengel & Co, Dresden, archiwum M. Nowickiego.

Biała Dama i Hohenzollernowie

W oleckim zamku straszy biała dama. Straszy, nawet jeśli nie jest już on formalnie zamkiem, ani tym pierwszym, drewnianym zameczkiem myśliwskim, ani zamkiem wybudowanym w 1654 roku, lecz jedynie siedzibą Starostwa Powiatowego wybudowaną w 1897 roku, a dziś szkołą, być może jednak nie ma to znaczenia. Do przekazywanych sobie pół żartem, pół serio historii o białej damie w zamku przypisana została ludowa legenda o nieszczęśliwie zakochanej w biednym rybaku córce bogatego pana. A gdyby tak tej legendzie przyjrzeć się dokładnie, spróbować zobaczyć w niej coś innego, zaakceptować fakt, iż dla białej damy liczy się przede wszystkim konkretna lokalizacja, a nie konkretny budynek, i cofnąć się aż do czasów, kiedy stał w tym miejscu zameczek myśliwski, od którego wszystko się zaczęło?

Ludowe przekazy o białej damie mają prawdopodobnie podstawy w legendach arturiańskich i nawiązują bezpośrednio do rycerzy Okrągłego Stołu. Najstarsze pochodzą z VII wieku. Mit białej damy nawiązuje do wątku Ginewry, jej porwania i uwięzienia w zamkowej wieży z powodu nieszczęśliwej miłości. Ludowe przekazy mogą również mieć podstawy w mitologii greckiej i postaci Persefony, córki Zeusa, porwanej przez Hadesa lub w mitologii irlandzkiej i nawiązywać do postaci banshee - kobiety zwiastującej najczęściej złe nowiny, ubranej zawsze na biało, o jasnych, długich włosach. Początkowo miejscem pobytu białych dam stały się lasy i wrzosowiska, a nawet groty, czy też miejsca w pobliżu wody. Najciekawszym jednak przekazem dla oleckiej legendy jest ten, który pojawił się na początku XVI wieku, a dotyczył również rodu Hohenzollernów, który posiadał już wcześniej, w XIV wieku, swoją białą damę w zamku w Plassenburg w Kulmbach (w Bawarii), a była nią Kunigunde von Orlamünde, znana w historii jako Biała Dama Hohenzollernów. Zwiastowała nadchodzącą śmierć albo nieszczęścia, chociaż jej przeszłość nawiązywała do legendy o nieszczęśliwej miłości. Być może należała do pionierek przemian w legendach i mitach, gdyż w XVI wieku opowieść o białej damie oficjalnie nabrała nowej formy: zaczęła się przede wszystkim ukazywać przedstawicielom wielkich rodów arystokratycznych, obarczonych walkami o nowe terytoria i władzę. Ukazywała się w zamkach i tam też stała się strażniczką skarbów, dostarczycielką wiadomości dobrych lub złych, mogła ochraniać władców i przynosić dobre nowiny (wtedy objawiała się w białych rękawiczkach) lub zwiastować im rychły koniec rządów i śmierć (w czarnych rękawiczkach). W XVI wieku bliski nam historycznie Albrecht Hohenzollern – założyciel Marggrabowej w 1560 roku i przedstawiciel wielkiego rodu - być może wiele razy stawał się adresatem takich wiadomości.

Rysunek 4. Rysunek Waldemara Rukścia : Warownia Jaćwieska. Palenie wzbronione.

Z całym bagażem tych swoich rodowych doświadczeń, objawień i legend w 1525 roku Albrecht wywalczył w wyniku sekularyzacji Prusy Książęce. W tych niespokojnych czasach lubił przebywać w naszym okręgu natangijskim, gdzie polował i podejmował decyzje. Zatrzymywał się wtedy, nie gdzie indziej, ale właśnie w oleckim zameczku myśliwskim, tam spotykał się z m.in. Zygmuntem I Starym, królem Polski (u którego szukał wsparcia). I aż się prosi, aby Albrecht stał się protoplastą oleckiej legendy (tak jak stał się założycielem miasta), gdyż początkowo wygrywał w walce o władzę na pozyskanym terytorium (stłumił powstanie chłopskie w Sambii), niestety w kolejnych latach nasilające się konflikty religijne i polityczne nadwątlily jego zdrowie i posiadaną władzę. I jeśli to właśnie za czasów Albrechta

białe damy oficjalnie już przeniosły się z lasów i wrzosowisk do zamków, to z pewnością można mieć nadzieję, że na przełomie tych burzliwych dziejów, któraś z nich nawiedziła olecki zameczek oraz Albrechta. Czy więc nie mogło być tak, że biała dama z oleckiego zamczku była dostarczycielką informacji? Czy nie dostarczała kiedyś zaniepokojonemu o swój los Albrechtowi jakiś wiadomości i wskazówek, tym samym dając mu poczucie bezpieczeństwa (lub rozwiązanie w trudnych kwestiach), czy też może pozbawiała nadziei? A może, co ciekawe, stała (i nadal stoi) na straży skarbu?

Naukowcy głoszą, że relacje z siłami nadprzyrodzonymi odzwierciedlają relacje społeczne z całą ich różnorodnością i są odbiciem ludzkiego poznania, świadomości i tożsamości, ludzkich obaw. Wraz z przekształceniem się stosunków społecznych zmieniają się relacje z duchami i być może w taki sposób wraz ze zmianami społecznymi biała dama z dworu przeniosła się później do ludowej legendy, kiedy ludzie zapomnieli już o Albrechcie i jego dylematach, a jednak atmosfera niezrozumiałego wydarzenia i tajemnicy pozostała. Zjawiska paranormalne towarzyszą człowiekowi od zawsze, związane są z poznawaniem chociażby praw natury, a kiedy coś jest jeszcze niedostępne ludzkiej wiedzy, uzupełniają tę lukę. Człowiek próbuje opisać świat i zachodzące w nim prawa, gdyż tak działa mózg, a więc racjonalnie i nieracjonalnie znaleźć ciąg przyczyn oraz skutków. Tak było wcześniej i tak jest teraz, stąd legendy, mity i ludowe przekazy. Warto również przy okazji oleckiego zamku pamiętać, iż w XVI wieku w Polsce do intrygujących postaci należała Barbara Radziwiłłówna, o której życiu i śmierci krążyły legendy (związane z Janem Twardowskim). Łączyły ją relacje z Zygmuntem I Starym, a przede wszystkim z jego synem, a swoim mężem, lubiącym otaczać się różnej maści magami. Z pewnością te fakty oraz jej legenda były znane Albrechtowi, którego także niepokoiła sukcesja i intrygi i który także pozostawał pod wpływem niejednoznacznych postaci (np.: Johanna Funcka i Paula Skalicha). Albrecht Hohenzollern zmarł w Tapiawie (dziś Gwardiejsk) 20 marca 1568 roku. Tego samego dnia zmarła również jego żona, Anna Maria, córka Eryka I Starszego. Oboje zmarli z powodu dżumy. Albrecht pod koniec życia był już praktycznie pozbawiony władzy. Jego syn Albrecht Fryderyk Hohenzollern przejawiał symptomy choroby umysłowej i na nim zakończył się ten odłam linii pruskiej Hohenzollernów. Biała dama jednak pozostała w tym samym miejscu i być może dalej poprzez legendę spełnia swoją rolę w procesie przemian społecznych i poznania. Od 1945 roku widziano ją w dzisiejszym zamku prawdopodobnie cztery razy. Ostatni raz w ubiegłym tygodniu...

(29 listopada 2016)

Autorka legendy: Ewa Kozłowska

Rysunek nr 5. Rysunek Waldemara Rukścia „Powiedziałem im, że tu straszy biała dama”.

Legenda o Białej Damie na Zamku

Legenda powstała w ramach projektu „Zostańcie Zamkowcami, bo warto” podczas realizacji programu „Przyjazna Szkoła”. Autorami tekstu są uczniowie Zespołu Szkół Technicznych w Olecku: Monika Dziobkowska, Artur Prokop, Piotr Bartosiński - uczniowie klasy drugiej technikum informatycznego w roku szkolnym 2007/2008.

Legenda o Białej Damie na Zamku

Nie za lasem, lecz za rzeką

W małym zamku, niedaleko

Margrabia Albrecht był tu ojcem

Lecz nie on jest tutaj
wątkiem
Teraz wątkiem jest
Marysia Piękna panna, cud
dziewica Nie dla Krzysia!

Włosy miała piękne, złote, dłuuuugie
Oczy – chabry pośród łąki
Kształty też niczego sobie
Každy tutaj wam to powie
A jej cera? Powiem śmiało
Jest na świecie takich mało

Lecz niestety miała pecha
Ojciec bogacz a nie klecha
Szukał jej godnego męża...

Szukał, szukał, nie mógł znaleźć
No bo córka, młoda dusza

Żeby tego było mało
To się w końcu okazało,
Że Marysia w kontrataku
Zakochała się w rybaku

Biedny był ten chłopaczyna
Ale mądry niesłychanie
I podobał się dziewczynie
Choć podarte miał ubranie

Spotykali się ukradkiem
W środku nocy, nad jeziorem
A ojciec nowych szukał zięciów
I polecał wciąż z uporem

Po kolejnej marnej próbie
Czy ktoś w to mi dziś uwierzy?
Odkrył margrabia gorzką prawdę
I Marysię zamknął w wieży

Biedne dziewczę
Powiem szczerze
Niech ją tam sam Pan Bóg strzeże!
Będzie hrabia żył bez zięcia
Bo dziewczę nie wyjdzie już z zamknięcia
Wróćmy teraz do tych wątków
Margrabia, rybak i królowna

Byli po to, by w noc pewną
Stała się rzecz bardzo straszna...

Kiedy błyskawica jasna
Wciąż błyskała raz po raz,
To odważny rybak z łodzi
Na ogromne drzewo wlaźł,
By uwolnić pannę z wieży, lecz niestety... w wodę wpadł!
A dziewczyna w tej rozpacz
Za swym lubym w wodę skacze
Lecz suknią zahacza o gałąź
I patrzy na chłopca szlochając
Nim spadnie przeklina
sporo:
„by za tę ogromną
miłość co roku nasze
jezioro jednego
mężczyznę topiło!!!”

Od tej pory Marysieńka szuka swego kochanego
Czasem nocą, czasem z rana
Po zameczku zabłąkana
Chodzi „Białą Damą” zwana

Dziś w tym zamku mamy szkołę
Nikt nie tonie już w
jeziorze I są tacy, co
widzieli
„Białą Damę” w naszej wieży.

Rysunek nr 6. Rysunek Białej Damy autorstwa Marcina Pskowskiego ucznia klasy I technikum informatycznego w roku szkolnym 2007/2008.

Jak to Białej sprzedano zegar z zamku w Marggrabowej

Ryszard Demby w publikacji *Olecko. Czasy, ludzie, zdarzenia* tak oto krótko przedstawia ostatnie losy zamku w Marggrabowej:

W XVIII wieku zamek olecki zaczął podupadać, a po likwidacji urzędu starostów książęcych w wyniku przeprowadzonej w Prusach reformy administracji publicznej - przekazano go stadninie państwowej. W roku 1822 zamek spłonął całkowicie i nie został już odbudowany. Pod koniec XIX wieku ruiny zamku zostały usunięte, a na ich miejscu stanął w 1897 roku nowy budynek starostwa powiatowego.

Dziś w tym budynku mieści się Zespół Szkół Technicznych.

Zanim jednak zamek przestał istnieć, wydarzyło się coś, co połączyło go historycznie z Białą (dzisiejszą Białą Piską). W wyniku reform administracyjnych zamek w Marggrabowej zaczął popadać w ruinę. W tym samym czasie leżąca kilkadziesiąt kilometrów od Marggrabowej Bialla rozpoczęła budowę nowego kościoła. Było to w 1756 roku, a budowa została zakończona w 1763 roku. Rok później zegar z zamku w Marggrabowej został zdemontowany i, co

już jest potwierdzone faktami, zamontowany na kościelnej wieży w Biallej. Tym samym olecki zamek przetrwał do dnia dzisiejszego, a przynajmniej jego namiastka.

Od 1732 do 1764 roku Bialla w dosyć ciekawy sposób radziła sobie z czasem. Raz lepiej, częściej zapewne gorzej, aż niejaki hrabia Finckenstein, zauważywszy zapotrzebowanie i poproszony o wsparcie, podarował Biallej zegar pokojowy. Nie był to typowy podarunek, Bialla też i w dosyć nietypowy sposób poradziła sobie z czasowym problemem. Zegar został umieszczony na plebanii i służył całemu miastu. Kiedy zbliżały się konkretne godziny, wyznaczona osoba wspinała się na miejską dzwonnice, wybudowaną specjalnie do tego celu przy ratuszu, i wydzwaniała mieszkańcom porządek oraz punktualność. Brakowało jednak w mieście dużego zegara. W 1764 roku rozwiązanie palącego problemu przyszło z Marggrabowej, gdyż na popadającym w ruinę zamku znajdował się sprawny zegar i do „wzięcia”. Mieszkańcy Biallej postanowili sprzedać otrzymany zegar pokojowy, aby móc zakupić ten z Marggrabowej. Tak też się stało. Po udanej transakcji zegarmistrz Johan Malnitz z Stalluponen (dziś to Niestierow w Obwodzie Kaliningradzkim) zainstalował na wieży kościelnej w Biallej zegar z Marggrabowej. Trzy tarcze zegarowe wykonał z drewna stolarz Jakob Behlke, a niejaki Górski pomalował te tarcze, nanosząc cyfry godzin złotą farbą. W ten sposób Bialla wreszcie otrzymała swój pierwszy miejski zegar na kościelnej wieży. Mechanizm zegara uruchamiał dzwon z wyrytym napisem „Gloria Soli Deo”.

Zdjęcie nr 15. Mechanizm zegara z oleckiego zamku znajdujący się w Izbie regionalnej w Białej Piskiej. fot. E. Kozłowska

Zegar z Marggrabowej został zakupiony za 187 talarów i 12 groszy. Co ciekawe, dawne kroniki podają rozbieżne informacje. *Dzieje Olecka* przedstawiają tę transakcję, jako akt darowizny dla Biallej, zaś kroniki miasta Bialla wyraźnie podają konkretną sumę, jaką mieszkańcy musieli zapłacić za zegar, gdyż łączyło się to także ze sprzedażą zegara podarowanego mieszkańcom przez hrabiego Finckensteina. Czy ówczesne przekazy były niedokładne, czy na przykładzie tej transakcji można odkryć także jakieś ówczesne machlojki, pozostaje to w sferze spekulacji. Ciekawostką jest, iż wówczas władzę w mieście Marggrabowa sprawował niejaki Daniel Surminski, zaś proboszczem w Biallej był Johan Christian Surminski, urodzony w Marggrabowej. Czy to przypadek?

Parę faktów dotyczących tego zegara, przedstawionych przez firmę „Czas na Wysokości”, która zajmuje się zegarami wieżowymi, zaciekawia, a jej nazwa pobudza także wyobraźnię. Czas na wieży zamku w Marggrabowej, a więc także później na wieży kościoła w Biallej, odmierzała jedynie jedna wskazówka. Liczyły się wtedy przede wszystkim godziny, co z perspektywy teraźniejszości pełnej pośpiechu wydaje się nierealne. Zegar prawdopodobnie wykuto w specjalnie do tego przygotowanej i specjalizującej się kuźni (na zegarze zachowała się sygnatura, ale niestety jest nieczytelna). Zbudowany był z kutych żelaznych prętów połączonych w całość za pomocą kutych klinów, składał się z trzech mechanizmów: chodu (das Gehwerk) oraz dwóch mechanizmów bicia (die Schlagwerke: das Studenschlagwerk i das Viertelschlagwerk). Zegar zaopatrzone najprawdopodobniej w wychwyt wrzecionowy z wahadłem lub w wychwyt hakowy. Technikę tę stosowano od początków zegarmistrzostwa średniowiecznego do początku XIX wieku. Mechanizm zegara, to, co po nim dziś pozostało, jest niekompletny.

Niewątpliwie najważniejszą jednak kwestią jest fakt, że zegar z zamku z Marggrabowej wciąż istnieje. Niewiele wiadomo o jego początkowej historii, ale następnie w Biallej odmierzał czas przez kolejne ponad 150 lat, a jeszcze później przetrwał dziesiątki lat, stojąc (zdemontowany) na kościelnej wieży. To dzięki staraniom dwójki pasjonatów z Białej Piskiej: Jackowi Bućko

- dyrektorowi Miejsko-Gminnego Ośrodka Kultury w Białej Piskiej i Marii Dorocie Węcek - starszemu instruktorowi artystycznemu, pasjonatce i miłośniczce historii, otrzymał dziś kolejną szansę. Zegar nieprzerwanym istnieniem łączy przeszłość z teraźniejszością. Obecnie jest wyeksponowany w Miejsko-Gminnym Ośrodku Kultury w Białej Piskiej. Z pietyzmem wyczyszczony i zakonserwowany przez Szymona Konopkę i Walentego Wiśniewskiego, jest elementem, który na nowo łączy także historię dwóch miast, Olecka i Białej Piskiej. Dla zegara to już czas spoczynku, niemniej, przy pewnym nakładzie finansowym zapewne mógłby jeszcze dalej odmierzać czas mieszkańcom Białej Piskiej, a kto wie, może i mieszkańcom Olecka, tylko za ile aktualnie trzeba byłoby go wykupić? Za 187 talarów i 12 groszy, czy też może więcej, i jaka byłaby równowartość tej sumy w złotychkach?

Zdjęcie nr 16 i 17. Mechanizm zegara z oleckiego zamku znajdujący się w Izbie regionalnej w Białej Piskiej. fot. E. Kozłowska

CIEKAWOSTKI Z ZAMKU

Starostowie oleccy

Do początków XVIII wieku decydującą rolę w administracji lokalnej Księstwa Pruskiego pełnili powoływani przez księcia starostowie. Kompetencje starostów były bardzo szerokie, począwszy od rozstrzygania spraw sędowniczych, zajmowania się sprawami podatkowymi, gospodarczymi i finansowymi domen książęcych, sprawowania nadzoru nad miastami (kościółami, szpitalami, szkołami), sprawami porządkowymi i wojskowymi po wpływ na wybór urzędników miejskich. Założenie Marggrabowej poprzedziła akcja osadnicza prowadzona przez starostę straduńskiego Paula Schwartz, postępująca od południa ku północnej części starostwa. W czasie lokacji Marggrabowej starostą straduńskim i jednocześnie oleckim był Christoph von Glaubitz (1551-1560), a w latach następnych Lorenz von Halle (1561-1568). Od 1565 roku główną siedzibą starostwa stał się olecki zamek.

Lista urzędujących starostów:

- **Christoph von Glaubitz** 1551-1560. Jeden z jego synów ożenił się w 1605 r. z Barbarą von Nostiz, która dostała w posagu Golubie. Założone zostały wsie: Zatyki, Wojnasy, Świętajno, Dobki, Stożne, Czukty, Jurki, Orzechówek, Dudki.
- **Lorenz von Halle** 1561-1568
Podczas swojego urzędowania nazywał się już Starostą Oleckim.
- **Heinrich von Kracht** 1570-1581
- **Peter von Podewils** 1587-1590 (1601) W roku 1595 r. nazywany jest dzierżawcą starostwa oleckiego.
- **Rufus von Glaubitz** 1590-1596
- **Sebastian von Lehndorff** 1601-1603, 1610 Pan dóbr sztyrnorckich. Syn Albert zyskał dobra Chełchy i Doliwy.
- **Balthasar von Fuchs** 1613-1624
- **Hans Albrecht von Perbandt** 1625-1628
- **Christoph Joachim von Packmohr** 1632-1636
- **Siegmund von Wallenrodt** 1645
- **Wolf von Creytzen** 1645-1653

- **Christoph Albrecht von Schönaich** 1653-1656. W 1654 r. rozpoczął budowę nowego gmachu zamku według projektu Conrada Burcka. Zmarł w trakcie najazdu tatarskiego w 1656 r.
- **Christian Ludwig von Kalkstein** 1656-1660. Postać niejednoznaczna. Pułkownik Kalkstein tak spustoszył Olecko, że księżę Bogusław Radziwiłł, który był namiestnikiem Prus, już w 1659 roku rozpoczął śledztwo przeciwko niemu, w wyniku czego w sierpniu 1660 r. Kalkstein został pozbawiony funkcji ze względu na brutalne nadużycie władzy. Był przedstawicielem antybrandenburskiej opozycji, za co zginął w 1670 r. Jako ciekawostkę należy dodać, że Kalkstein był pierwowzorem postaci pułkownika Dowgirda z filmu z gatunku płaszczka i szpady *Czarne chmury* z 1973 r. w reż. Krzysztofa Konicy. Podczas jego urzędowania starostwo przeniosło się do nowego obiektu.
- **Heinrich von Wallenrodt** 1658-1659
- **von Pröck**, namiestnik starostwa 1665
- **Hans Albrecht von Königsegg** (Königseck) 1670-1677
- **Georg Heinrich von Perbandt** 1684-1688
- **Friedrich Wilhelm von Lesgewang** (Lessgewang) 1688-1695
- **Friedrich von Tettau** 1701-1711 Później został „rzeczywistym tajnym ministrem wojny“ w Königsbergu (Królewcu). Następujący starostowie nie pełnili funkcji sami, lecz przez swoich reprezentantów:
- **graf Christoph von Dohna - Schlodien** 1713
- **graf Alexander von Dönhoff** 1723
- **Friedrich von Egel** 1723-1734. Był generałem, urodził się 18.06.1654 r. w Tylży, zmarł 25.08.1735 r. w Fischhausen (Primorsk w Obwodzie Kaliningradzkim).
- **graf Carl Friedrich von Posadowski** 1736-1747. Został powołany na mocy Aller-höchste Cabinetsordre (rodzaj rozporządzenia władcy) z dnia 03.02.1736 r. Urodzony 02.08.1694 r. w Lampersdorf (Mikowice), powiat Oleśnicki, zmarł 07.04.1747 r. we Wrietzen. Był generałem dywizji, rycerzem orderu Pour le Mérite, Orderu Zasługi Wojskowej i Orderu Czarnego Orła.
- **hrabia Reimar Julius von Schwerin** 1747-1754. Został powołany na urząd na mocy Allerhöchste Cabinetsordre dn. 27.04.1747 r. po śmierci hrabiego von Posadowskiego.

Przedstawiciele/zastępcy wyżej wymienionych urzędników:

- Andreas von Lesgewang 1703-1704
- Baron von Heydeck 1712-1713
- Johann Christoph von Hirsch 1723
- Carl von Rappen 1736
- Johann Georg von Lossow 1740
- Thimotheus von Brauchitsch 1741

W roku 1752 nazwa jednostki administracyjnej „Hauptamt” (urząd główny) zastąpiona została przez „Landratsamt” (starostwo). Kamery Wojny i Domen otrzymały nowe organy w radach powiatu. Każdy starosta w sprawach wojny i domen stał na czele powiatu. Zmiany administracyjne następowały jednak wolno. Stary porządek utrzymywał się jeszcze do XIX wieku. 30.04.1815 r. Król Fryderyk Wilhelm wydał rozporządzenie o nowym podziale kraju i wprowadził nowy podział administracyjny stawiając starostów

na czele powiatów. Wcześniej Kamery Wojny i Domen w Königsbergu, Gumbinnen (Gusiew) i Marienwerder (Kwidzyń) przemianowano na „rządy”. Powiat olecki należał do rejencji Gumbinnen (Gusiew).

- **Ewald Georg von Kleist** 1754-1768
- **Johann Wenzel von Zastrow** 1768-1773
- **Christoph Carl von Bülow** 1773-1788
- **Carl Heinrich von der Mülbe** 1795-1797
- **Carl Heinrich von Morstein** 1801-1837

Był to pierwszy starosta po nowym podziale na powiaty, właściciel dóbr Guty. Żonaty z Frederike z domu Buddenbrock. Zmarł w Marggrabowej 11.11.1842 r. w wieku 85 lat.

- **von Salzwedel der Ältere** 1830-1833. Tymczasowa administracja, następnie przejęta przez syna **Gystawa Reinhold Ludwig von Wienskowski** zwanym **von Salzwedel** 1834-1841.
- **Karl Ludwig Otto von Lenski** 1842-1852. Po jego odejściu tymczasowy referendarz.
- **Wahl** 1850-1853
- **von Küster** 1853-1859. Zachorował na depresję i do przejścia w stan spoczynku zastępowany był przez asesorów sądowych.
- **Wedel - Schwerin** 1857-1859
- **Steinberg** 1859-1860 Był właścicielem dóbr rycerskich w Drozdowie i deputowanym powiatu.
- **Julius Theodor Frenzel** 1860-1874 Najpierw był asesorem rządowym i od 27 kwietnia 1861 starosta.
- **dr Bruno Walter Philipp Jordan Fornet** 1874-1877. Przeniesiony jako starosta do Prussich Eylau (Bagrationowsk w Obwodzie Kalinińskim), rejencja Königsberg (Królewiec).
- **Oberger Abrecht - w zastępstwie** 1877-1878
- **Rudolf Theodor Möhrs** 01.05.1878-1879
- **Karl Emil Rudolf Richard Volprecht** 27.06.1879-1887
- **dr Wilhelm Meister** 19 marzec 1888 - kwiecień 1894
- **Hugo Wilhelm Emil Bräemer** 06.12.1894 -wrzesień 1919 Podczas jego urzędowania starostwo przeniosło się w roku 1897 do nowego budynku. Przeszedł w tymczasowy stan spoczynku i zmarł w Berlinie w r. 1939 w wieku 80-ciu lat.
- **dr Bruno Wachsmann** 27.02.1919-1933 Odwołany został ze stanowiska przez Ministra Spraw Wewnętrznych Rzeszy, pół roku spędził w areszcie, a następnie pozbawiony został statusu urzędnika państwowego.
- **Paul Walzer** (tymczasowo) 1921-1933
- **von Winterfeld Assessor** (tymczasowo) 1933-1934
- **Walter Karl Albert Tubenthal** 1934-1945 Ur. 11.09.1870 r. Od 1940 r. był także Landratem Powiatu Suwalskiego. W czerwcu 1950 r. sfotografowany został wraz z Alfredem Eichmannem (niemiecko-austriacki funkcjonariusz nazistowski, zbrodniarz wojenny, skazany za ludobójstwo w 1962 r. w Izraelu. Główny koordynator i wykonawca planu „ostatecznego rozwiązania kwestii żydowskiej”) podczas ucieczki na statku płynącym z Genui do Argentyny. W 1957 r. Tubenthal powrócił z Argentyny do Niemiec, do Hamburga, gdzie zmarł w 1987 r.

Bibliografia:

1. Bogdan D., *Olecko w latach 1560-1800* w *Dzieje Olecka 1560-2010*, Urząd Miejski w Olecku, 2010.
2. Treuburger Heimatbrief nr 15, marzec 1988, str. 15-19.
3. Tutlies A., *Der Weg des Landrats*, Treuburger Heimatbrief, 2012, Nr 63 (Sommer).
4. Kozłowska E., *Krótkie historie. Olecko*, 2016.

Notgeld na ziemi oleckiej

Wojna i kryzys gospodarczy to praktycznie dwa nierozdzielne zjawiska. Państwa alokując większe ilości pieniędzy w sektor zbrojeniowy, ogólnie zmniejszają produkcję w innych dziedzinach, między innymi monet, gdyż cenny metal jest potrzebny do produkcji broni lub na jej sfinansowanie. Taka sytuacja miała miejsce w Niemczech podczas Pierwszej Wojny Światowej. Niemcy szybko jednak znaleźli rozwiązanie. Trzy dni po wybuchu wojny, 31 lipca 1914 roku lokalny browar w Bremie wydał pierwsze bony, które miały zastąpić szybko znikające z obiegu monety. W ślady tego browaru poszły niezliczone firmy, miasta i powiaty. Tak narodził się **Notgeld**. Były to drobne pieniądze zastępcze o niskich nominałach, używane w życiu codziennym (wysokie nominały dalej były wydawane przez Reichsbank). Od 1922 roku wraz z postępującą inflacją nominały pieniądza zastępczego zaczęły rosnąć, od kilku marek do kilku miliardów marek. Po reformie walutowej w 1924 roku Notgeld przestały być wydawane.

Zdjęcie nr 18 i 19. Banknoty ze zbiorów Z. Bereśniewicza

Banknoty 10, 25, 50 pfennig (100 fenigów = 1 marka) wyemitowane z okazji zwycięstwa w

Plebiscycie (Plebiscyt z 11 lipca 1920 r.) **10 pfennig:**

Awers: Nun danket alle Gott!

Rewers: Stadtgeld d. (der) Stadt Marggrabowa

Zur an Erinnerung an die siegr. (siegreich) Volksabstim

(Volksabstimmung) 11.07.1920 Der Magistrat:

Mackleburg, Vonberg, Mehl, Sebuleit

Flemming Wiskott A. G. Glogau

Awers: „Oto Bogu dajcie dziękczynienie” - to fragment kantaty Bacha

Rewers: Pieniądz miasta Marggrabowa

Na pamiątkę zwycięskiego plebiscytu 11. 07. 1920.

Urząd: Mackleburg (burmistrz), Vonberg (radny, właściciel browaru), Mehl (rolnik,

radny powiatowy rozstrzelany przez Żołnierzy rosyjskich w 1945), Sebuleit (radca miejski)

Drukarnia Flemming Wiskott A. G. Glogau (z Głogowa) drukowała pieniądze zastępcze dla całych Niemiec.

Zdjęcie nr 20 i 21. Banknot ze zbiorów Z. Bereśniewicza: 25 pfennig:

Awers. Was Du ererbt von Deinen Vätern, erwirb es, um es

Rewers: Stadtgeld d. Stadt Marggrabowa /

Zur Erinnerung an die siegr. (siegreich) Volksabstimmung

11. 07. 1920 Flemming Wiskott A. G. Glogau

Awers: Co odziedzyczyłeś od Twoich ojców, zdobądź to w posiadanie - cytat z „Fausta” Goethego.

Rewers: Pieniądz miasta Marggrabowa.

Na pamiątkę zwycięskiego plebiscytu 11.07.1920.

Ważne przez miesiąc po publicznym obwieszczeniu

Drukarnia Flemming Wiskott A. G. Glogau (z Głogowa) drukowała pieniądze zastępcze dla całych Niemiec

Zdjęcie nr 22 I 23. Banknot ze zbiorów Z. Bereśniewicza: 50 pfennig:

Awers. Ans Vaterland, an steure, schließ dich an, Das halte fest mit Die Stadt stimmte nur deutsch! Treu seinen Vätern! Loben den

Rewers:

Gegründet 1. Jan. 1560

Stadtgeld d. Stadt Margggrabowa

Zur Erinnerung an die siegr. (siegreich) Volksabstimmung 11.07.1920

Na wspomnienie zwycięskiego plebiscytu

Flemming Wiskott A. G. Glogau

Awers: Dołącz do ojczyzny, drogiej,

Trzymaj się z całego serca - cytat z „Wilhelma Tella” Schillera

Miasto głosowało tylko po niemiecku

Wierny swoim ojcom/przodkom

Na dzwonie cytat z Kantaty Bacha nr 137: Loben den Herren – Głoś imię Pana

Rewers: założone 1 stycznia 1560 Pieniądz miasta Marggrabowa

Na wspomnienie zwycięskiego plebiscytu

Ważne przez miesiąc po publicznym obwieszczeniu

Drukarnia Flemming Wiskott A. G. Glogau (z Głogowa) drukowała pieniądze zastępcze dla całych Niemiec

Zdjęcie nr 24 I 24. Banknot ze zbiorów Z. Bereśniewicza

Zdjęcie nr 26 I 27. Banknot ze zbiorów Z. Bereśniewicza

Zdjęcia 28 I 29. Banknot ze zbiorów Z. Bereśniewicza

Kartonowy pieniądz zastępczy wyemitowany w czasie I wojny światowej przez starostwo powiatowe o nominale 0.50 marki, 1 marka, 5 marek. Na awersie pieczęcie informujące o realizacji banknotu (ENTWERTET), na rewersie pieczęć starostwa oraz odręcznie wpisany numer banknotu.

Inhaber dieser Karte hat an die Kreiskommunalkasse des Kreises Oletzko eine Forderung von (0,50, 1, 5 Mark) der Betrag wird bei Rückgabe dieser Karte gezahlt.

Die Kreiskommunalkasse Marggrabowa”

„Posiadacz niniejszej karty może żądać wypłaty kwoty (0,50, 1 lub 5 Marek) w kasie starostwa powiatu Oletzko. Kwota zostanie zapłacona w momencie zwrotu karty.

Powiatowa Kasa Komunalna Marggrabowa"

Banknot 100 marek wydany przez Starostwo Powiatowe 22 października 1922 roku. Na rewersie widoczny budynek zamku - starostwa. Banknot bez numerów oraz drugi z numerami, ukazujący hiperinflację. Stempel na banknocie 100 markowym ukazuje wartość banknotu 100 000 marek.

Stemple zmieniające nominal banknotu były często stosowane w czasie wojen lub kryzysów związanych z bardzo wysoką inflacją. Pieniądz tak szybko tracił na wartości, że instytucje odpowiedzialne za emisję nie były w stanie nadażyć z drukiem nowych banknotów o wyższych, dostosowanych do cen nominalach. Jednym ze sposobów na szybkie uzupełnienie pieniądza było postawienie stempla, szczególnie jeśli dysponowano emisjami banknotów lub biletów, których nie zdążono wprowadzić do obiegu. Wówczas minimalizowano ryzyko podrabiania stempli. Ten zabieg stosowano także, jako czasowe zapewnienie rynkowi niższych nominalów w czasie wymiany pieniądza. Tak było m.in. w Polsce w 1924 r., gdy wprowadzano złote. Wówczas część banknotów markowych użyto do produkcji tzw. biletów zdawkowych. Nominały 500 tys. i 10 mln marek polskich przecinano na pół i nadrukowywano nowym nominaliem 1 grosz i 5 groszy.

Zdjęcie nr 30 i 31. Banknot ze zbiorów Z. Bereśniewicza.

Zdjęcie nr 32 i 33. Banknot ze zbiorów Z. Bereśniewicza.

Banknot 500 marek wydany przez Starostwo Powiatowe 22 października 1922 roku. Na rewersie widoczny budynek zamku - starostwa. Banknot bez numerów oraz drugi z numerami, ukazujący hiperinflację. Stempel na banknocie 500 markowym ukazuje wartość banknotu 500 000 marek.

Zdjęcia nr 34, 35, 36 i 37. Banknoty ze zbiorów Z. Bereśniewicza

Banknot 1000 marek wydany przez Starostwo Powiatowe 22 października 1922 roku. Banknot bez numerów oraz drugi z numerami. Na rewersie widoczny budynek zamku - starostwa.

Zdjęcia nr 38, 39, 40 i 41. Banknoty ze zbiorów Z. Bereśniewicza

Banknot jednostronny 1 000 000 marek wydany przez Starostwo Powiatowe 23 sierpnia 1923 r. Banknot bez numerów.

Zdjęcie nr 42. Banknot ze zbiorów Z. Bereśniewicza

Banknot jednostronny 5 000 000 marek wydany przez Starostwo Powiatowe 23 sierpnia 1923 r.

Zdjęcie nr 43. Banknot ze zbiorów Z. Bereśniewicza

Banknot 500 000 000 Mark - jednostronny, drukowany 20 października 1923 r.

Zdjęcie nr 44. Banknot ze zbiorów Z. Bereśniewicza

Banknot 5 000 000 000 Mark – jednostronny,
drukowany 23 października 1923 r.

Zdjęcie nr 45. Banknot ze zbiorów Z. Bereśniewicza

Banknoty 10, 25 i 50 pfennig gold i 1 marka
wyemitowane 15 listopada 1923 r. Banknoty drukowane jednostronnie,
wyemitowane po denominacji, która skreśliła aż 12 zer. U dołu na awersie widoczna stopka oleckiej
drukarni F. W. Czygan.

Zdjęcia nr 46, 47, 48 i 49. Banknoty ze zbiorów Z. Bereśniewicza

Inny ciekawy przykład żetonu monetarnego z widocznym na
awersie numerem 784 wydanego przez Sparkasse des Kreis Oletzko (Kasa
Oszczędnościowa Powiatu Oleckiego). Można było nim zapłacić w lokalnych restauracjach czy
firmowych sklepach.

Zdjęcia nr 50 i 51. Żetony ze zbiorów Z. Bereśniewicza fot. E. Kozłowska

Podobne żetony wydawane były między innymi przez wytwórnię wody mineralnej i lemoniady
Leffkowitz, mieszczącej się w przy Rynku – dzisiaj przy Placu Wolności
(za taki żeton można było otrzymać 3 butelki lemoniady lub wody mineralnej).

Zdjęcia nr 52 i 53. Żetony ze zbiorów Z. Bereśniewicza fot. E. Kozłowska

Bibliografia:

Macgregor N., *Niemcy. Zbiorowa pamięć narodu*. Poznań: Zysk i S-ka, 2014. Karpinski
K. J., *Ostpreussisches Papiergeld*. Ed. M&S, 2009.

Zamkowa - domy starostwa

Tuż przy budynku Starostwa Powiatowego - zamku, z widokiem na jezioro, znajdowały się do 1945
roku dwa budynki mieszkalne przeznaczone dla pracowników starostwa.

*Mapa nr 9. Fragment planu Olecka z lat 30-tych XX w. Na mapie jest podana data 1934 r.
Widoczne są już przy zamku trzy budynki gospodarcze oraz zarys dobudowanego balkonu.
Widoczne są również po prawej stronie dwie kamienice - budynki mieszkalne pracowników
starostwa. Archiwum Państwowe w Suwałkach Oddział w Ełku, zespół
nr 98 Urząd Katastralny w Olecku 1861-1944, sygnatura 1416. dr
Marek Góryński*

*Zdjęcie nr 54. Widok na Plac Zamkowy i budynki starostwa z wieży kościelnej przy rynku.
Ilustracja pochodzi z książki „Treuburg. Ein Greinzkreis in Ostpreussen” pod red. K. Krecha.*

Po II wojnie światowej zniszczone budynki zostały rozebrane, miejsce uporządkowano i
przeznaczono na boisko szkoły zawodowej i teren obozowiska przysposobienia obronnego.

Zdjęcia nr 55 i 56. Ilustracja z archiwum Z. Bereśniewicza i fotografia autorstwa J. Kunickiego przedstawiająca ten sam fragment terenu.

W 2012 r. w czasie prowadzenia wykopu pod kablową linię światłowodową pomiędzy budynkiem zamku i tzw. nowej szkoły odkryto kilkanaście fragmentów materiału zabytkowego. Było to dość zaskakujące, dlatego że wykop miał tylko kilkadziesiąt centymetrów głębokości. Znaleziono wówczas m.in. fragmenty kafli donicowatych, datowanych na okres nowożytny. Używania tego typu kafli zaprzestano z końcem XVI wieku, więc prawdopodobnie pochodziły one z pieców zabudowań, które były wzniesione na półwyspie zamkowym przed budową zamku w 1654 r. Najstarszym znaleziskiem był fragment naczynia, datowany na koniec XV lub pierwszą połowę XVI wieku. Pozostałe odkryte fragmenty naczyń oraz dachówki (dachówka holenderka, esówka o wymiarach 435x260x17mm- wymiary są większe od standardowych) pochodzą prawdopodobnie z późniejszego okresu, tak jak 4 nieużyte hufnale - gwoździe do podków końskich (Przypis nr 1. Jerzy Siemaszko, Julia Siemaszko, Dokumentacja konserwatorska z nadzoru archeologicznego prac ziemnych prowadzonych podczas budowy kablowej linii światłowodowej w Olecku, Plac Zamkowy 2. Suwałki 2012. Archiwum ZST w Olecku.).

Zdjęcia nr 57, 58, 59 i 60. Fotografie Józefa Kunickiego.

Pocztówki z zamku

Kartki pocztowe pojawiły się na świecie w pierwszej połowie XIX wieku. Początkowo na froncie kartki widniał obraz - widoczek, na którym wpisywano wiadomość, natomiast rewers przeznaczony był na dane adresowe. Dopiero w 1907 r. wprowadzono nowy rodzaj kartek - z pionową kreską na rewersie oddzielającą przestrzeń adresową od miejsca na wiadomość.

Oto kilka pocztówek przedstawiających budynek zamku na przestrzeni lat.

Pocztówka nr 1. Widok na budynek starostwa oraz pozostałe zabudowania. Pocztówka wysłana z Marggrabowej do Belina 4 lutego 1902 r., wyd. F. W. Czygan Marggrabowa, archiwum M. Nowickiego.

Pocztówka nr 2. Wzgórze zamkowe 18 grudnia 1904 - wydawnictwo F.W. Czygan Marggrabowa, archiwum M. Nowickiego.

Pocztówka nr 3. Pocztówka przedstawiająca budynek starostwa z wejściem głównym do budynku, w miejscu, gdzie dziś jest sala nr 3z (pracownia języka rosyjskiego). Wydawnictwo Reinicke & Rubin, Magdeburg 1908 r., archiwum M. Nowickiego.

Pocztówka nr 4. Pocztówka nadana w Marggrabowej 12 grudnia 1909 r. i wysłana do Berlina, wydana przez wydawnictwo Deutsche Automaten Gesellschaft w Kolonii, archiwum Z. Bereśniewicza.

Nadawca będący mieszkańcem wzgórza zamkowego naszkicował i opisał dokładnie usytuowanie poszczególnych budynków.

Oto opis:

1 Między domem dla pracowników a stajnią stoi mój dom. Między domem dla pracowników a stajnią jest ładny ogród, przed nim mój dom.

2 Most na rzece.

3 Kochana koniczynko! Czy dostaliście mój list? Taki długi list niedługo doczeka się odpowiedzi!! Do Straßburga przyjechała wczoraj na specjalne życzenie pokojówka (?)

4 Ta aleja prowadzi pod moim oknem w dół do rzeki.

Pocztówka nr 5. Widok na wzgórze zamkowe, gdzie za budynkiem starostwa widoczne są kamienice przeznaczone na mieszkania urzędnicze i „długi most” na rzece Ledze (Marggrabowa 1915), pocztówka wydana przez wydawnictwo Richard Dytfeld Marggrabowa, archiwum M. Nowickiego.

Pocztówka nr 6. Widok na wzgórze zamkowe i budowę lub remont „długiego mostu” na rzece Ledze, Marggrabowa 1916, archiwum Z. Bereśniewicza.

Pocztówka nr 7. Kartka pocztowa przedstawiająca wzgórze z budynkiem starostwa powiatowego oraz Fundacją Gräfenorf (siedziba Zakładu Wychowawczego dla Osierociałych Dziewcząt), wyd. F. W. Czygan, Marggrabowa, archiwum M. Nowickiego.

Pocztówka nr 8. Widok na zamek od strony przystani żeglarskiej, choć wtedy jeszcze pasły się tam kozy. Przystanek parostatku (Wydawnictwo Emma Inatowitz, fot. Fleischer, Marggrabowa). Widoczne dachy budynków przy zamku, archiwum M. Nowickiego.

Pocztówka nr 9. Widok na budynek starostwa z okien przystani żeglarskiej. Na awersie nazwa miasta - Treuburg, wydawnictwo Richard Dytfeld Treuburg, archiwum M. Nowickiego.

Pocztówka nr 10. Znow widok na starostwo od strony przystani żeglarskiej. Żeglarz na przystani to Czygan, właściciel drukarni i lokalnej gazety – Oletzker Zeitung, wydawnictwo F.W. Czygan, Treuburg. Karta wysłana z Treuburga do Berlina 5 stycznia 1937 r., archiwum M. Nowickiego.

Pocztówka nr 11. Widok z okien oleckiego zamku na jezioro Oleckie Wielkie, archiwum Z. Bereśniewicza.

Pocztówka nr 12. Pocztówka wysłana z Olecka w 1949 r. przez uczestnika obozu harcerskiego stacjonującego w Zajdach. Nadawca opisuje słabe zamieszkanie w okolicy i skarży się na zaopatrzenie. Znaczek pocztowy przedstawia Bolesława Bieruta, archiwum Z. Bereśniewicza, fot. E Kochanowski (prowadził w Olecku zakład fotograficzny).

Pocztówka nr 13. Budynek szkoły (ZST w Olecku) - karta pocztowa wykorzystana w dokumentacji szkolnej. Na rewersie pieczęć XIV Państwowego Ośrodka Szkolenia Zawodowego w Olecku oraz pieczęć dyrektora szkoły (Oleg Nowicki), archiwum ZST w Olecku.

Pocztówka nr 14. Pocztówka z lat dziewięćdziesiątych XX wieku, kiedy w na terenie zamku mieściła się Wszechnica Mazurska, archiwum M. Nowickiego.

ZAMEK INACZEJ

Makieta zamku oleckiego w skali 1:100

Zamek olecki wzniesiony w latach 1654-1656 został zniszczony w czasie potopu szwedzkiego. Odbudowano tylko północną część z trzema wieżami, które kojarzone były z herbem miasta. Ruiny

zostały usunięte pod koniec XIX w., na miejscu których powstał nowy budynek, który możemy podziwiać obecnie.

Nie zachowała się żadna ilustracja obiektu. Dostępne są tylko rzuty poziome dwóch kondygnacji oraz nieliczne informacje o wyglądzie (opisane na str. 13 i 14) czy dotyczące zegara na wieży (str. 41). Projekt wzorowano na zamku Skokloster leżącego niedaleko Sztokholmu i innych zamkach typu *palazzo in fortezza* typowych dla ówczesnej epoki.

Zdjęcie nr 57. fot.: Archiwum ZST

Makieta jest jednym z rezultatów projektu „15 sekund historii oczami młodzieży. Zamki, koszary i legendy” i została wykonana w 2021 roku przez Yurgena Zholonkovskiego po konsultacji z dr Markiem Góryńskim i Zdzisławem Bereśniewiczem.

Makieta zamku w Olecku w skali 1:75

„Zamek” - budynek Starostwa Powiatowego w Olecku został wzniesiony w latach 1896-1897 na miejscu XVII wiecznej fortecy. To jeden z przykładów neogotyckiej budowlipublicznej.

Zdjęcia nr 58 i 59. fot. Archiwum ZST

Makieta została wykonana w 2021 roku przez Yurgena Zholonkovskiego według stanu budynku na rok 2019.

Oba eksponaty zostały udostępnione w odrestaurowanym z projektu muzeum historycznoregionalnym prowadzonym przez Oleckie Stowarzyszenie Aktywnych „Zamek”.

A oto współczesny graficzny widok oleckiego zamku wraz z podstawowym zakresem prac remontowych wykonanych w latach 2020-2022 z projektu „15 sekund historii oczami młodzieży. Zamki, koszary i legendy”:

Szkic nr 9. Rys. Piotr Jasiukiewicz (fasada południowo-wschodnia Zamku).

Szkic nr 10. Rys. Piotr Jasiukiewicz (fasada południowo-zachodnia Zamku).

Szkic nr 11. Rys. Piotr Jasiukiewicz (fasada północno-wschodnia, od strony jeziora Zamku).

Szkic nr 12. Rys. Piotr Jasiukiewicz (fasada północno-zachodnia, od strony rzeki Zamku).

SŁÓW KILKA O PROJEKCIE

W 2018 r. poczyniono starania o pozyskanie środków finansowych z Programu Współpracy Transgranicznej Polska-Rosja 2014-2020. Przygotowany przez nauczycieli

projekt współpracy ze szkołą z Ozierska pod nazwą „15 sekund historii oczami młodzieży. Zamki, koszary i legendy” uzyskał dofinansowanie. Powiat Olecki na prace remontowe w oleckim zamku otrzymał ponad 1,6 miliona złotych. Koordynatorką projektu po stronie polskiej została Halina Bogdańska ze Starostwa Powiatowego w Olecku.

W latach 2020-2022 r. przeprowadzono kompleksową wymianę stolarki okiennej, remont zabytkowych drzwi przy wejściu do wieży, obróbki blacharskie, orynowanie, naprawę i impregnację elewacji oraz częściowy remont wnętrz. Postanowiono, że w budynku zostaną wyremontowane m.in. pomieszczenia na poddaszu wykorzystywane przez Oleckie Stowarzyszenie Aktywnych „Zamek” na muzeum historyczno-regionalne, korytarze, klatki schodowe oraz aulę w sali 112z wykorzystywaną przy organizacji imprez skierowanych do całej społeczności Olecka i turystów.

Zdjęcia nr 60 i 61. fot. Archiwum Zespołu Szkół Technicznych i Starostwa Powiatowego w Olecku

W ramach remontu wnętrz zostało częściowo wymienione oświetlenie i instalacja elektryczna, która w wielu odcinkach pochodziła jeszcze z końca lat 40. Wyremontowano także 2 łazienki, naprawiono tynki w części muzealnej poddasza, w auli, na korytarzach oraz część podłóg. Aula zyskała także nowe meble i wyposażenie audiowizualne, muzeum - gabloty, zaś na wieży zamkowej powstała wystawa stała prezentująca historię tego miejsca. Zakupiono także projektory umożliwiające wyświetlanie obrazów na elewacji zamku. Powyższe działania umożliwiły także realizację wystawy czasowej *Moneta Życia codziennego Cesarstwa Rzymskiego na wschodzie* oraz zorganizowanie nowej cyklicznej imprezy „Pogromcy duchów w zamku”.

Zdjęcia nr 62, 63 i 64. fot. Archiwum Zespołu Szkół Technicznych i Starostwa Powiatowego w Olecku

Niestety trwająca w okresie realizacji projektu pandemia zakaźnej choroby COVID-19 spowodowała ograniczenia, w tym naukę zdalną w szkołach i zamknięcie granic. Dlatego część działań związanych z wymianą zagraniczną młodzieży przeniesiono do przestrzeni wirtualnej.

Zdjęcia nr 65, 66, 67, 68 i 69. fot. Archiwum Zespołu Szkół Technicznych i Starostwa Powiatowego w Olecku

Tak duże przedsięwzięcie remontowe zasługuje na to, aby pamięć o nim przetrwała jak najdłużej. W 2020 r. została więc zamurowana kapsuła czasu, w której umieszczono m.in. informacje o projekcie „15 sekund historii oczami młodzieży. Zamki, koszary i legendy”, wycinki prasowe i monety obiegowe ostatnich emisji. Mamy nadzieję, że w przyszłości mieszkańcy Olecka znajdą kapsułę i będą mogli kontynuować opowieść o zamkach, koszarach i legendach.

Zdjęcie nr 70. Kapsuła czasu. fot. Archiwum Zespołu Szkół Technicznych i Starostwa Powiatowego w Olecku.

*****

Dzieje oleckiego zamku. Zamek i jego legendy to publikacja, która próbuje przybliżyć czytelnikowi historię miejsca niezwykłego. Tajemnicze wzgórze otoczone jeziorem Oleckim Wielkim z jednej strony i

rzeką Legą z drugiej, zostało wykorzystane od początku założenia miasta Marggrabowej - Treuburga - Olecka na jeden z najważniejszych obiektów, który od 1565 roku (a na stałe od 1619 r.) przez prawie 400 lat było siedzibą Starostwa Powiatowego. Po drugiej wojnie Światowej budynek zamku stał się siedzibą szkoły zawodowej i jest nią do dziś.

Olecki zamek jest owiany legendami, oswajanymi przez kolejne pokolenia, a kolejne pokolenia oswajają także jego historię. Miejsce to było zawsze okazałe i tak reprezentatywne, że znalazło się też na drukowanych pieniądzach i pocztówkach. Zamek, doświadczył wojen, bitew, chorób i pandemii, a samo miasto zmieniające wielokrotnie swoją nazwę nieraz się wyludniało, po czym następowały kolejne fale osadnicze. Zamek wciąż jednak trwał i jest aktualnie częścią przeżyć i wspomnień kolejnego pokolenia absolwentów ZST w Olecku.

Być może upływ czasu odsłoni kolejne jego tajemnice...

Zdjęcie nr 71. Widok na olecki zamek i Amfiteatr Podzamcze. (2019 r.) fot. M. Niewiarowski